

TDK Híradó

2010. szeptember

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és Jegtörténeti Tanszék
Tudományos Diákkörének
folyóirata

A halálbüntetés történetéről röviden

A hóhér kötele

Igazságszolgáltatás (?) a II. világháború
után, avagy a népbíróságokról

A halálbüntetés eltörlése

Magyarországon

A Magyar Köztársaság Nevében!

A halálbüntetés kronológiája, hazai és
nemzetközi szabályozása

A halálbüntetés ellen

Kedves Olvasóink!

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör (MÁJT TDK) nevében sok szeretettel köszöntünk Titeket az új tanévben! Reméljük a nyáron sikerült kipihennetek az érettségit vagy a vizsgákat, és újult erővel tudtok nekivágni az elkövetkezendő kihívásoknak! A tanulás mellett persze jár az embernek a kikapcsolódás is, ha pedig szeretnétek összekötni a kellemes időtöltést hasznos információk megszerzésével, és érdekel benneteket a jogtörténet, mindenképpen látogassatok el a MÁJT TDK által kínált programokra! A TDK által szervezett előadások és beszélgetések mind azért vannak, hogy az érdeklődők jobban el tudjanak mélyedni egy adott témában, ami nem feltétlenül csak a jogtörténettel kapcsolatos.

Az egyik első ülés például egy kerekasztal beszélgetés lesz, amelynek központi témája a halálbüntetés. Aki eljön az ülésre nemcsak a halálbüntetés kialakulásának körülményeiről és történetéről fog hallani, hanem meghallgathatja olyan előadók véleményét is az adott büntetési nemről, mint például dr. Filó Mihály tanár úr, aki a Büntetőjog Tanszéken oktat. Így nem csupán a jogtörténeti oldalát ismerhetitek meg a témának, hanem átfogóbb képet kaphattok a halálbüntetés társadalmi megítéléséről is. Emellett pedig természetesen mindenki megoszthatja saját gondolatait a meghívottakkal, továbbá kérdéseket is tehet fel a témában jártas előadónak. Ne hagyjátok ki ezt a TDK ülést sem, mert nem egy szokványos előadás lesz: ezt az ülést Ti magatok alakíthatjátok, és az általatok fontosnak tartott kérdéseket állíthatjátok a beszélgetés középpontjába. Mindehhez nyújtanak segítséget a kezetekben tartott TDK Híradóban megtalálható cikkek is.

Természetesen a félév során megtartandó egyéb programokra, előadásokra és beszélgetésekre is sok szeretettel várunk Titeket! A félév részletes programját a <http://www.majt.hu> oldalon találhatjátok meg.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör tagjai

majtttdk@gmail.com

A halálbüntetés történetéről röviden

Írta: Fülöp Anna

A mint azt a cím is jelzi, ezzel a bevezető cikkel valóban csak rövid, átfogó képet szeretnék adni a halálbüntetés kialakulásáról, a történelem folyamán végbement fejlődéséről, hiszen a halálbüntetés, s annak története – mondhatni – egyidős az emberiséggel. A büntetést legáltalánosabban szankcióként, vagyis valamiféle (negatív) következményként definiálják. A büntetésre akkor kerül sor, amikor valaki megszegi a társadalmi – később jogi – normákat, azaz nem tanúsít jogkövető magatartást. Az ősi közösségek „jogában” a halálbüntetés nem is közösségi büntetés volt, hanem az istenségek büntetése, hiszen amikor valakit kitaszítottak a csoportból, azzal nem maguk ölték meg – de közvetve természetesen igen.

Kezdetben tehát kiközösítésként jelent meg a halálbüntetés, majd mikor ez már nem töltötte be kellőképpen a funkcióját (azaz a csoport már nem az egyedüli lehetőség volt az emberek számára a túléléshez), továbbléptek, ekkortól beszélhetünk a tényleges halálbüntetés megjelenéséről. A csoporton belüli, illetve idegen csoportok közötti konfliktuskezelés jelent meg, mind a *ius talionis*, mind a tényleges halál igénye miatt. A kezdeti természeti halált (ti. az egyén egyedül nem tudta ellátni magát) felváltotta a kultikus halál, melynél papok voltak a végrehajtók, de még sok esetben ez sem a szűkebb értelemben vett kivégzés volt, hanem az istenek felé végzett csoportos rituálé, szakrális szertartás (gondoljunk pl. a majákra). Ez fejlődött tovább már a „hivatalosan” végrehajtott halál képében.

végrehajtás után következett az idegenkezű végrehajtás, majd a hivatásos végrehajtás. Fontos volt eldönteni, hogy ki hajtsa végre a büntetést. Amíg tisztán a természetre bízta, addig nem kellett törődni a felelősség kérdésével, hiszen „senki” nem volt azért felelős, hogy az illető éhen halt. Miután áttértek az ember általi végrehajtásra, ki kellett választani, hogy ki viselje ezt a terhet. Kezdetben visszanyúltak a gyökerekhez, és a természeti halálhoz hasonlóan büntették meg őket, a természet erőivel, (pl. az elítéltet kikötözték egy fához, és a dagály ölte meg), vagy állatok felhasználásával (pl. vöröshangyák útjába tették ki stb.).

Következő lépcsőfokként a közösség a felelősséget közösen vállalta: „Az vesse rá az első követ...”. A megkövezésben egyszerre jelent meg a természeti halál és a kollektív végrehajtás. Egy idő után a sértett kezébe adták a követ: az őt ért sérelemért ő magának kellett elégtételt venni. Ebben benne volt a bosszú, de egyben a kiengesztelés motívuma is. Másik lehetőség volt, hogy azoknak a tanúknak kellett segédkezniük az illető kivégzésében, akik közreműködésével halálra ítélték: ezáltal az ellene vallók átérezték a vallomásuk következményét. Egyfajta biztosítékul is szolgált, hogy ne valljanak hamisan. Ezzel összefüggésben kellett később a bírának végrehajtani a halálos ítéletüket – ez megint garanciaként szolgált arra, hogy csak azt ítéljék el, akinek a bűnösségéről valóban meg vannak győződve. Az utolsó lépcsőfokként pedig ezekből következően kialakult a hivatásos végrehajtó, a hóhérok funkciója. (lásd A hóhér kötele című cikket)

A halál végrehajtása is több fejlődési szakaszon ment át, a magán-

A halálbüntetésnek többféle fajtája is volt. Ezek tulajdonképpen azt a célt

szolgálták – bár a halálbüntetés a lehető legszigorúbb büntetés volt, – hogy árnyalják a súlyosabb bűncselekmények közötti különbséget. Három kategóriáját különböztethetjük meg: az egyszerű halálbüntetést, a minősített halálbüntetést, és a minősített végrehajtású halálbüntetést. Az első esetben az elítélt nem válik becstelenné, ami a korban igencsak fontos kérdés volt, hiszen kihatással lehetett az egész családjára. Ennél általában igaz volt az, hogy gyors és kevés fájdalmat okozó volt a kivégzés, így pl. ilyen volt az akasztás, lefejezés, főbelövés (ide sorolható a ma használatos kivégzési módszerek közül a méreggel való kivégzés, illetve az elektromos szék). A módszerek között is voltak különbségek, pl. a főbelövés tipikusan katonai büntetés volt, és nem a civilekkel szemben alkalmazták, ill. a nők akasztása különösen megbecstelenítő volt.

Második esetben a halál mellett a cél az volt, hogy a kivégzés nagy fájdalommal járjon, és lehetőleg hosszú legyen, így ide olyan módszerek tartoztak, mint a keréketörés, megégetés, felnégyelés, vízbe fullasztás, karóba húzás stb. A harmadik esetben a kivégzés különösen nagy fájdalommal járt, és kínzással fokozták, lényegében a hóhér képzeletére bízta az eszközöket. Ilyen volt a sebeknek a sóval való bedörzsölése, a megnyúzás, forró olajjal öntözés, tüzes fogókkal szaggatás.

Akivégzés során, ahogy már a kínzásnál is, a hóhér végezte el a feladatát. Ha megvolt az ítélet (amit lehetőleg egy beismerő vallomás után hoztak meg, amit az elítélt a legtöbb esetben hosszas kínzás után adott), akkor elkezdhették előkészíteni a kivégzést. A legtöbbször ez nem egyik napról a másikra ment, hiszen magának a kivégzésnek volt egy elrettentő, és egy „szórakoztató” funkciója. Így egy olyan helyen volt a kivégzés, ahol sok ember megfordult (pl. piac közelében). A napját is úgy választották meg többnyire, hogy az valamilyen ünnepnapra, de legalábbis szabadnapra essen, ilyenkor egyszerre több elítéltet is kivégeztek.

Az egyház által küldött pap a kivégzés előtt meggyóntatta az elítéltet, neki pedig újból tanúsítania kellett, hogy ő követte el a bűncselekményt. A verpad nagyságának szimbolikus jelentése volt, a bűn nagyságát volt hivatott mutatni. A verpad olyannyira nagy jelentőségű volt, hogy a felállítása után megszentelték, ill. felavatták. A kivégzés napjára sokszor akár tribünöket is felállítottak, ahol a helyi előkelőknek „bérelt” helyük volt, míg a nép állva figyelte az eseményeket. A jelentős bűnözők életéről színdarabot készítettek, amit egészen a kivégzésig eljátszottak.

Már Hammurapi törvénykönyvében, az i. e. 18. században nevesítik huszonöt bűncselekmény esetén a halálbüntetést. A héber törvénykönyvek szélesebb körben engedték meg, ekkor például – az emberölés mellett – olyan súlyú bűncselekményekért is ezt szabták ki, mint a szándékos tettelegesség, vagy a szidalmazás. Az ókori görögöknél a halálbüntetés végrehajtása mellett az elítélt vagyonát is elkobozták, azonkívül nem lehetett eltemetni, ami az adott kor felfogásában még nagyobb büntetés volt, mint maga a halál. Az ókori Rómában is széles körben, és meglehetősen gyakran alkalmazták a halálbüntetést, annak változatos módjait, így a lefejezést, keresztre feszítést, elégetést, vadállatok elé vetést stb. Szép gesztusként ma minden alkalommal kivilágítják a Colosseumot (mely oly sok mélysárlás színhelye volt), ha egy halálraítélt kegyelmet kap, vagy egy ország eltörli a halálbüntetést, ill. moratóriumot hirdet.

Nyugat-Európában, így Angliában is, a római jog recepciójával reneszánszát élte a halálbüntetés. A XI. századtól kezdődően egyre inkább az akasztás (noha Hódító Vilmos ellenezte a halálbüntetést (!) – ami persze, mint ahogy azt Lyons frappánsan megjegyzi, nem gátolta meg abban, hogy riválisait nagy számban adja hóhér kezére.) vált gyakorivá. Itt is megfigyelhető, hogy egyre kisebb súlyú bűncselekményekért is halál járt, így pl. lopásért, fa kivágásáért, nyúltelep kirablásáért.

A halálbüntetés Magyarországon ugyanúgy rendes büntetésnek számított, mint Európában bárhol. Szent István, Szent László és Kálmán törvényei alapján az emberölésért, király rágalmozásáért lopásért, fosztogatásért, kisebb súlyú bűncselekményekért is kiszabták. Csupán a XVIII. században jelent meg jelentősebb ellenállás az olyan nagy gondolkodók munkáiban, mint Voltaire, Montesquieu, vagy Beccaria. Ekkorra Európa társadalmi szerkezete, életmódja, gondolkodása átalakulóban volt, ami alapot adott az ilyen új gondolatok befogadásának.

Beccaria művében megjegyzi, hogy a halálbüntetés sosem tette jobbá az embereket – márpedig, ha elfogadjuk azt a nézetet, azaz hogy a büntetés nevelő szándékú is, akkor ezzel máris megcáfoltuk a büntetőjog egy alappillérét. Másrészt azt is mondja, hogy a halálbüntetés sosem lehet egy jog (az állam joga), hiszen „nem lehet az, hanem a nemzet háborúja egy állampolgár ellen.” Ezek hatására pl. Toscana a XVIII. század második felében eltörölte a halálbüntetést. (Ám később visszaállították.) A felvilágosodás eszméi Magyarországot sem hagyták érintetlenül, ennek egyik első jeleként Mária Terézia rendelettel tiltotta meg a kínzás alkalmazását, valamint azt, hogy bárkit boszorkányságért halálra ítéljenek. Később a halálbüntetés eltörlésére több próbálkozás is volt, így pl. II. József gyakorlatilag eltörölte, (csak katonai bűncselekményekre tartotta fenn), és helyébe a gályarabságot állította (ami végső soron valójában mégiscsak ugyanarra az eredményre vezetett). 1813-ban a Bajor Kódex jelentősen korlátozta azon bűncselekmények körét, melyért halálbüntetést lehetett kiszabni, 1871-ben pedig majdnem el is törölték teljesen, ám Bismarck nyomására mégis megmaradt.

Az 1843-as magyar törvényjavaslat szintén eltörölte volna a halálbüntetést, de (többek között emiatt is) nem fogadták el; a kor konzervatív felfogása nem tudta még befogadni ezt az újítást. Az 1878:V.

törvénycikk, a Csemegi-kódex bár sok vonatkozásában az 1843-as javaslat koncepcióját vette át, lényeges kérdésekben, így pl. a halálbüntetésnél is eltért, és – noha jóval szűkebb körben – fenntartotta ezt az intézményt.

XX. század elején a halálbüntetés fokozatos visszaszorulása megszűnt, és jelentős fordulat következett be Európa hozzáállásában. Az első világháborút követően elég, ha a hitleri Németországra, vagy Olaszországra gondolunk, de valójában a legtöbb országban újra bővült az a bűncselekményi kör, amiért halálbüntetést szabtak ki, emellett a ténylegesen végrehajtott kivégzések száma is megugrott.

Magyarországon az 1921:III. tv. az állam elleni bűncselekmények tekintetében ismét bevezette a halállal való büntetést, az 1930: IV. tv. pedig a hűtlenség hat változatára rendelte kiszabni azt. Egészen 1945-ig kevéssé alkalmazták, és voltak olyan időszakok (pl. 1895 és 1900 között), amikor egyáltalán nem végeztek ki senkit. 1945 után viszont kiterjesztették politikai, gazdasági, tulajdon elleni bűncselekményekre, és a jól ismert koncepciók perек során lényegében bármilyen ürügy segítségével alkalmazni tudták. Jellemző az akkor hatályos törvény miniszteri indoklása is: „Ami a halálbüntetést illeti, kézenfekvő, hogy a kulturális színvonal emelkedése, és a szocializmus megvalósítása ezt a büntetést nélkülözhetővé fogja tenni.” A második világháború után 1948-ban volt egy ENSZ kezdeményezés, amely végül nem valósult meg, ám hatása mégis érezhető volt az európai gondolkodásban, és 1950-ben Ausztriában, 1965-ben Angliában törölték el végleg a halálbüntetést.

Magyarországon az 1971. évi 28. sz. tvr. ill. az 1978. évi IV. Büntető Törvénykönyv újfent szűkítette a halálbüntetések kiszabásának lehetőségét, és már csak valóban kivételes büntetésként kezelte. A halálbüntetést 1990-ben törölte el

az Alkotmánybíróság határozatával. (Ld. további cikkek.

Napjainkban a halálbüntetések 90%-át Kínában, Iránban, Szaúd-Arábiában, ill. az Egyesült Államokban hajtják végre. Pro és kontra is sokan érvelnek, de egyelőre úgy néz ki, hogy ezekben az országokban még egy jó ideig nem fogják eltörölni a halálbüntetést.

Források

- **Mezey Barna** professzor úr az ELTE ÁJK 2008/2009 őszi szemeszterében „A büntetés-végrehajtás története” című óráin elhangzottak (ehhez alapul szolgált: Kabódi Csaba (szerk.): A büntetéstan alapfogalmak. Rejtjel Kiadó, Bp., 2005.)
- **Szemere Bertalan:** A büntetésről, s különösképpen a halálbüntetésről. Halálbüntetést Ellenzők Ligája, 1990.
- **Horváth Tibor:** Halálbüntetés Magyarországon. In: A halálbüntetésről, Medvetánc Füzetek. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- **Lewis Lyons:** A büntetés története. Magyar Könyvklub Rt., Budapest, 2005.
- **Cesare Beccaria:** A bűnökről és a büntetésekről. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- Büntetőjog Általános Rész, Szerk.: **Busch Béla**, Budapest, HVG ORAC, 2006

A hóhér kötele

Írta: Bakonyi Veronika

Hazánkban az utolsó kivégzésre 1988-ban került sor, mára a civilizált világ nagy részén a halálbüntetést eltörölték, a kivégzés már a múlté. Volt azonban idő, mikor a büntetés végrehajtása – legyen az halálbüntetés, vagy különféle testi fenyítések, hiszen a középkori szankciójának célpontja elsősorban a test volt – mindennapos, a nagy nyilvánosság előtt lejátszódó közösségi eseménynek számított. A feudális kor, de még a XX. század felelősségre vonásai is sokszor az utcán, a város központi helyein zajlottak, demonstrálva a hatalmon lévők erejét, elrettentve az esetleges ellenállástól, vagy éppen megbélyegezve a tetteket.

Az elítélt mellett a főszerepet a hóhér játszotta. Az ő „ügyességétől” is függött, hogy a kivégzés eléri-e célját: Frangepán kivégzésről szóló korhű írás szerint „(...) egy harmadik vágás kellett még, hogy a fej a testtől elváljon, és életének vége szakadjon. A nép rettenetesen felbőszült a hóhérra: alig tudták visszatartani, hogy rá ne rohanjon, és szét ne tépje.”

Bár elterjedt nézet, hogy a „sötét középkorban” az emberek a nyers kegyetlenséghez különösen vonzódtak, az életük része volt, a hóhértól mégis féltek. Megvetették őt is, és egész családját is. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint, hogy a hóhérok rendszerint a várostól távolabb, visszavonultan éltek. Az egyház „tisztátalannak” tartotta őket, így a

templomban külön helyen ült a hóhér és családja. Halála után a bakó nem kaphatott egyházi temetést, s házasságot is csak polgári úton köthetett. Ezzel szemben a hóhérok, lelki üdvük biztosítása végett igyekeztek tőlük telhetően adományokat adni az egyháznak. A hóhér megvetettsége azonban nem mindig volt jellemző. Az ítélet hivatalos személy, hivatásos hóhér által történő végrehajtása a XI-XIII. században jelent meg – korábban a sértett, vagy annak családja, majd a közösség állt bosszút – s ekkor a végrehajtóra úgy tekintettek, mint az „igazság papjára”. Az egyre tömegesedő kivégzések, a hatalom abszolutizálása következtében azonban a hóhér munkáját már olyannyira megalázónak találták, hogy egyes esetekben egykori elítéltek a kegyelemért cserébe teljesítették a hóhéri szolgálatot. Egy 1669-es hóhérszerződés szerint: „... tömösvári Hasszán nevű török rab, reméltelen lévén sarczon megszabadulásban; szabad akaratja szerint felvállalta mátul fogva három egész esztendőig az hóhérmesterséget, s végre, hogy az eltelvén, megszabadulhasson mostani rabságából. Kit mi is az ő magyar uraitul alkalmas pénzen vevén meg, rendeltünk neki ilyen fizetést: Az szokás szerint, ezen végház foglyainak három-három forint adatik neki ittvaló pénzül. Ha pedig vidékre kiviszik [...] tizenkét-tizenkét forintokkal tartoznak nekie. Annak felette a megírt vármegyék esztendőkként hat-hat kila búzát adnak neki ételre. Ő is magára vállalta, hogy azon hóhérmesterségének jövedelmétül valamennyi kezesség rajta vagyon, és az tömlöcváltságot is meg fogja fizetni. Mellyel megfizetvén mi is

fogadjuk, hogy ezen tömörvári Hasszán nevű rab [...] szabadon és békével bocsáttatik."

A társadalmon belül, mint egy kaszt működtek, s ez vezetett oda, hogy a mesterség apáról fiúra szállt. A francia forradalom idején például a guillotine-nal való kivégzés párizsi Sanson hóhérdinasztia monopóliuma volt. A fiatal hóhérok, minthogy a bakók is céhekbe tömörültek, hosszas, állatokon való gyakorlás, tanulás után mesterpróbát tettek. A fiatal hóhért apja úgy avatta be a mesterségbe, hogy az első kivégzés előtti órában az idős hóhér ereit felvágva, a vért egy pohárban fiának nyújtotta. Ezzel erősítette a fiatalban a bátorságot és a nyugalmat. A Hóhérnak ügyelnie kellett arra, hogy munkája során ne hibázzék, mert az nem csak a nézősereg haragját, de feljebbvalóinak nemtetszését is kiváltotta. Így például Magyarországon még a XIX. században is előfordult, hogy az ügyetlenkedő bakót megdorgálták, megfenyítették. A hóhér tiszte nem csak a kivégzéssel, hanem a kínzással is összeforrott. Az inkvizitórius (nyomozóelví) eljárás keretében, a regina probationum, a beismerés kicsikarása érdekében, a vádlott fizikai és pszichikai megtörésére törekedtek. A beismerő vallomás kikényszerítése kapcsán nagy szerep jutott a hóhéroknak és segédeknek, akik ha jól végezték munkájukat, akár napokig is életben, eszméleténél tudták tartani az áldozatokat. Ezek az eljárások már természetesen nem nyilvánosság előtt zajlottak, hanem gyakran a törvényház, vagy egyenesen a hóhér házában pincéjében.

Kivégzési módok terén nagy leleményt tanúsítottak a feudális kor emberei. Kezdve a fejesztéssel, az akasztáson át a kerékbetörésig, a máglyán való elégetéstől, a vízbe fojtáson át a megkövezésig. A különféle

csonkítások, testi fenyegetések, a kínzás végrehajtásához a hóhér természetesen az eszközök egész sorával rendelkezett, ezek közül a legfontosabb a pallos volt, amely szimbólumként is szolgált: a pallosjoggal rendelkező városok maguk ítélték a bűnösökről. A feudális korra jellemző a jogi partikularizmus, a társadalom rétegeinek egyenlőtlensége a kivégzés módjában is megmutatkozott, így a nemesekre nézve dehonesztáló volt a bitófán való halál. A kegyvesztett főurakat ezért gyakran fővesztésre ítélték.

A városi hóhér a mestermunka sikeres bemutatása, majd az eskü letétele után a város bírától megkapta hatalmi jelvényét, a hóhérpallást. Ünnepeles alkalmakkor a város előjárói előtt a pallossal együtt tartozott megjelenni. Az új, még nem használt pallost nevezték szűzpallosnak.

Gyakran előfordult az is, hogy a jó pallos apáról fiúra öröklődött, azonban a hagyomány szerint 100 lefejezés után a pallost átmeneti időre, vagy örökre el kellett rejtetni, el kellett ásni. Ismertek olyan adatok is, melyekből kiderül, hogy a pallos tulajdonosa nem mindig maga a hóhér volt, hanem a pallosjog tulajdonosa, azaz a város, vagy a földesúr. Eszerint szokás volt, hogy a városok eltérő díjazást adtak annak a hóhérnak, aki saját pallosával illetve annak, aki a város pallosával végezte munkáját. A Felvidéken német példára terjedt el az a szokás, hogy a fővételhez két tanácsos hozta a városházáról a pallost. A hóhér az általuk tartott hüvelyből kihúzta, a kivégzés után megtörölte pengét a kivégzett ruhájában, s visszatette a hüvelybe.

A pallosok nem szúrásra, hanem elsősorban vágásra szolgáltak, így erre tekintettel alakították ki őket. Az első, ami szembe tűnik, hogy az egyenes, hosszú – átlag 85-90 cm-es – penge kétélű, s figyelemre méltó – 1, 7 - 2, 3 kg-os súlyú. A penge vastagsága a 4-5 mm, a markolatnál akár 10 mm-es is lehetett. A hóhérpalloson ún. vércsatorna található, amely egy, a penge egész hosszán végigfutó, átlag 3cm széles, 3mm mély bevágás. Ez alapvetően befolyásolta a pallos súlypontját, ami ideális esetben a penge végére esett. Jellegzetes a penge végének formája is: a lekerekített, vagy átlósan levágott, egyes esetben négyszögletesre kialakított pengevég.

A hóhérok, sokszor tevékenységük társadalom előtti igazolása végett lustitia alakját karcolták a markolatba. A képekhez hasonlóan számos felirat is a hóhér munkájának hitelesítésére, igazolására szolgált, azaz, hogy hivatásába Isten és a hatalmasok helyezték. Gyakori az egyéb kivégzési eszközök, mint kerék, bitófa ábrázolása. Fontosak a vallásos motívumok: Szent Katalin, Szent Mihály, Szent György, Krisztus a kereszten – az emberi bűnök megbocsátását jelképezi- Szent Szűz a kis Jézussal. A szentek és egyéb vallási szimbólumok alkalmazása mögött a hóhér lelki üdvének biztosítására való törekvés figyelhető meg. Mintegy a szentek közbenjárását kéri a hóhér, hiszen nem volt egyedi eset, hogy az egyházi szertartás során a hóhért az áldozásból vagy az úrvacsorából kizárták. A lefejezés technikája idővel változott. Ismeretes a tőkén való fejvesztés, amikor is az elítélt a hóhér előtt, bekötött szemmel és összekötött kézzel térdelt. A haját előzőleg levágták, hogy az ne akadályozza a kivégzésben. Közvetlenül a lefejezés előtt lépett a színre a hóhér, aki

megigazította a kivégzendő fejét, majd visszalépve egyetlen hatalmas csapással levágta azt. Az újabb korokban vezették be a hóhérszéket. Ekkor az elítélt hátrakötött kézzel ült egy durva faragású széken, s a hóhér a háta mögött állva, egy vízszintes mozdulattal vágta le a fejét. Ez a módszer biztosabb volt, mint az előző, mivel abban az esetben gyakran fordult elő, hogy a hóhér nem tudta egyetlen csapással elválasztani a fejet a törzstől.

Gyakori kivégzési mód volt a máglyán való elégetés, amit elsősorban boszorkányság, eretnokség, pénzhamisítás, méregkeverés vagy házasságtörés megtorlásaként állapítottak meg. A tűzhalálra ítéltet azonban „kegyelemként” sokszor még a máglya meggyújtása előtt, hogy ne lassú kínhalállal haljon meg. Előfordult, hogy a halálra ítéltet karóba húzták, lóval tépették szét, kerékbe törték, vagy nyújtóra húzták. Ismeretes egy csigázásnak nevezett módszer, amiből az „elcsigázott” szavunk ered. A hóhér hajtotta végre a megbecstelenítő büntetéseket is, aminek leggyakoribb módja a pellengérre állítás és a kalodába zárás volt. Minthogy kivégzett személy rendszerint nem részesülhetett egyházi temetési szertartásban, a hóhér feladata volt az eltemetésük is.

Munkájukért a hóhér és segédei az alkalmazó testülettől kaptak fizetségüket. Ez elsősorban pénzben történt, de egyéb, természetbeni juttatásokat is kaptak. A pénzösszeg a kivégzés minőségétől függött. Így egy egyszerű lefejezésért vagy akasztásért fejenként 12 forint járt, ha az elítélt kegyelmet kapott, de a hóhér már előkészült a végrehajtáshoz, akkor 6 forint járt neki, úgyszintén az áldozat eltemetéséért is. Előfordult, hogy a hóhért

más városból kellett hívni, ekkor naponként 3 forint illette meg, a segédek pedig 1 forint 30 krajcár. Természetesen meg kellett téríteni a viteldíjat, külön felszámolták a tortúrát, és az egyéb testi büntetéseknek is megvolt a saját „tarifájuk”. Így XVIII. századi adatok szerint megvesszőzésért és bélyegzésért 48 dénár, kézlevágásért, nyelvkimetszésért 1 forint 2 dénár járt. A pénzbeli juttatások mellett egyéb javadalmak is megillették a hóhért, így például Debrecenben lakást is kellett kapnia, a mindennapi ellátásról pedig természetbeni juttatások révén gondoskodtak: így Debrecenben 6 köből búzát és árpát adtak a kivégzés végrehajtójának. Pozsonyban ezen kívül még a ruházódását biztosították. Szokás volt, hogy a halálraítélt öltözéke is a hóhér birtokába került, így történt ez az aradi tizenhárom vértanú esetében is. Ennek eredete az, hogy Jézus ruháit is hóhérai kapták meg.

Számos babona kapcsolódik a hóhér személyéhez és a kivégzéshez. A hiedelem szerint a pallossal való érintkezés erősíti, ellenállóbbá teszi a bőrt, az akasztófa mellől származó vért pedig varázserővel ruházták fel. A hóhért –nem alaptalanul- „doktoros embernek” is nevezték, ami mögött az állt, hogy a korban kevés olyan ember élt, aki az emberi test felépítését ilyen részletesen ismerte, ekkora gyakorlati tudással

rendelkezett volna. A kínvallatások, kivégzések során nem kevés anatómiai ismeret gyűjtött össze. Ezért számos alkalommal, ha az orvosok már nem tudtak segíteni a betegen, utolsó lehetőségként a hóhért hívták el. Ez történt Bethlen Gábor erdélyi fejedelemmel is, akinek vízkóros lábait a hóhér „megvagdosta, hogy a rossz nedvesség kiszivárkozzék-, de mindez hiába lőn”! Hasonlóképpen, egy anekdota szerint, Deák Ferenc gyermekkorában megrándult nyakát is egy hóhér rakta helyre. A büntetőeljárás nyilvánosságának elvesztésével, a zárt falak között történő végrehajtás bevezetésével, a hóhér szerepe – bár lényegi elemeit tekintve megmaradt – személytelenebbé vált, egy semlegesebb végrehajtó, alkalmazott szerepére csökkent.

Igazságszolgáltatás (?) a II. világháború után, avagy a népbíróságokról

Írta: Joó Barbara

A II. világháború folyamán elkövetett kegyetlenségeket a világ nem hagyta szó nélkül. Európa-szerte - de Japánban is - törekedtek a felelősök számonkérésére. E számonkérő folyamat magvai már a háború alatt megfogalmazódtak. Ilyen előzménynek tekinthető a moszkvai nyilatkozat, amelyet az 1943. évi amerikai-angol-kínai-szovjet négyhatalmi konferencián fogalmaztak meg. E nyilatkozat szólt „a hitlerista kegyetlenkedésekről, leszögezte, hogy azokat a tiszteket, rohamosztágyosokat, náci párttagokat, katonákat, akiket a megszállt területeken elkövetett gyilkosságokért, kivégzésekért felelősség terhel, bűncselekményeik helyszínén bíróság elé kell állítani és az illető ország törvényei szerint meg kell büntetni. Szólt arról is, hogy össze kell írni a földrajzi helyektől független háborús bűnösök listáját.”¹ Ennek alapján 1945. augusztus 8-án megkötötték „Az európai tengelyhatalmak háborús főbűnöseinek üldözéséről és megbüntetéséről” szóló londoni egyezményt, melyben az előbb felsorolt elvek megvalósításáról döntöttek. Ezzel egyidejűleg elfogadták a felállítandó nemzetközi büntetőbíróság szabályzatát (Charter) is. A Charter három nemzetközi bűncselekményt állapított meg: béke elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények és végül emberiség elleni bűncselekmények.

Mindezen nemzetközi intézkedések analógiájára az egyes országokban is lépéseket tettek a fasiszta elemek megbüntetésére, valamint nemzetközi kötelezettségek írták elő, hogy a belpolitikai kormányzó erők fellépjenek azokkal szemben,

akik felelősek voltak a háborús vereségért. Így jöttek létre Magyarországon a népbíróságok. 1945. január 2-án Miskolcon határozat született a néptörvényszék felállításáról és az igazoló eljárások elindításáról. A néptörvényszék szükség szerint több tanácsból állhatott. Tagjait a Nemzeti Bizottság nevezte ki, mégpedig oly módon, hogy két személyt a Bizottság soraiból, másik kettőt a „társadalom bármelyik köréből”, az elnököt és további két tagot a bírák és ügyvédek soraiból állítottak.² A felállított népbíróságok politikai különbíróként funkcionáltak. Hazánkban január és május között 25 népbíróság szerveződött, s számos helyen ezeknek a kihelyezett tanácsa hozta a döntéseket. A népbíróság elé utalandó elkövetőket bűncselekményeik alapján 4 csoportra osztották. Az első csoportba az országot háborúba taszítókat sorolták, a másodikba a háború támogatóit, a következőbe a nyilas kegyetlenkedőket. Végül a negyedik kategóriába azokat sorolták, akik a Szovjetunióban, Bácskában és Kárpátalján követtek el fegyveres gaztetteket.³ A népbíróságok, mint látható elég gyorsan megkezdtek működésüket. Olyannyira, hogy előbb ítéleztek, mint ahogy az első népbírósági jogszabály hatályba lépett volna. Egységes jogszabályként először a szeptemberben elfogadott 1945. évi VII. törvénycikk fogalmazta meg és foglalta össze a népbíráskodással kapcsolatban elfogadott rendeleteket, így a 81/1945. ME. sz. alaprendeletet, annak módosítását, és még két további kiegészítő rendeletet. A büntetések szigorítását mutatja, hogy mindezen jogszabályokkal lehetővé tették a

¹ Dr. Lukács Tibor: A magyar népbírósági jog és a népbíróságok; Budapest, 1979, 47. o.

² Az 1945. január 2-i ülés 24/1945. számú jegyzőkönyve, a miskolci Állami Levéltár Miskolci NB. iratainál.

³ Lukács 79. o.

halálbüntetést, és az 1440/1945. ME. sz. rendelettel pedig kiterjesztették azt mindazon fiatalokra is, akik 16. életévük betöltése után követték el bűncselekményt.

A népbíróságok tevékenysége három nagy szakaszra bontható. Az első az 1945-1948 közötti szakasz, ekkor hajtották végre a legtöbb tárgyalást. 1948 januárjában 15 népbírószágot szüntettek meg. A következő periódus 1949 tavaszáig tartott, ekkor azok fejezték be működésüket, amelyek a korábban megszüntektől a legkevesebb folyó ügyet vették át, végül 1950 tavaszára a már centralizált népbírószági rendszer utolsó tanácsai is befejezték munkájukat. Folyamatban maradt eljárásaikat a többi, már nem különbíráskodási keretben ítélező bizottság vette át. Az első ítéletet a Budapesti Néptörvényszék dr. Major Ákos vezette tanácsa hirdette ki 1945. február 3-án. „A Magyar Nép nevében a bíróság Haynal Alajos vezérőrnagy, Rotyits Péter főtörzsőrmester és Szívós Sándor szakaszvezető ügyében ítélezett. A vádlottak egy politikai foglyokból álló munkásszázad tagjai ellen követték el bűncselekményeket. A bíróság tetteket egyszerűen gyilkosságnak minősítette, és kötéllal végrehajtandó halálbüntetésre ítélte őket, amelyet rögtön másnap, február 4-én végre is hajtottak.”⁴

Nemzetközi egyezményeknek megfelelően 1945 októberétől kezdve szállították haza Nyugatról az úgynevezett háborús főbűnösöket. Tárgyalásukat követően Bárdossy Lászlót 1946. január 10-én, dr. Imrédy Bélát 1946. február 28-án, Szálasit pedig március 12-én 15 óra 30 perckor végezték ki. Ezen főbűnösök pere nem váltott ki nagyobb politikai vitát, ezzel szemben sokkal komolyabb problémát okozott az első elítélt háborús főbűnös, Meskó Zoltán pere. Őt nem azért ítélték el, amit tett, hanem azért, amit nem tett. Nem tiltakozott ugyanis Bárdossy parlamenti, a Szovjetunióval létesítendő háborús álláspontot bejelentő

megnyilatkozásával szemben. Nem azért ítélték el, mert ő volt az első, úgynevezett Hitler-típusú párt megalapítója, hanem azért, mert nem volt eléggé demokrata.⁵ Ezzel át is térünk a népbíráskodás talán legvitatottabb kérdésére, név szerint arra, hogy a népbíráskodás a korai perekkel eltekintve egyre inkább a kommunista vezetők irányítása alá került, és több esetben a Magyar Kommunista Párt ezen intézményt használta fel politikai ellenfeleinek félreállítására.

A népbíróságok szervezetének felépítése a politikai viszonyoknak megfelelően folyamatosan változott, ugyanis a tanácsokba a koalíciós pártok delegálták a népbírákat. Ezzel megteremtődött annak a lehetősége, hogy a népbíráskodás a pártpolitikai csatározások színterévé váljon. A 81/1945. M. E. sz. rendelet szerint, a népbírószági tanács (az első fokú bíróság) öt tagból kellett, hogy álljon. Azért kellett öt tag, hogy a Magyar Függetlenségi Frontba tömörült öt politikai párt – a Polgári Demokrata Párt, a Független Kisgazda-Földmunkás és Polgári Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt – kellően legyen képviselve. Népbírószágot minden törvényszéki helyen kellett szervezni. Nem lehetett népbíró az, akit büntett, nyereségvágyból elkövetett vétség, vagy fasiszta jellegű cselekmény miatt elítéltek. A népbírák tárgyalási naponként díjat kaptak. A kijelölt bírót a jelölést nem utasíthatta vissza, három hónapi működés után azonban felmentést kérhetett. Az ötagú néptanács mellé az igazságügyminiszter szakképzett tanácsvezető bírót és helyettes bírót jelölt ki. Az ő feladatuk volt a tárgyalás előkészítése, vezetése, az ítélet szerkesztése, de az ítélezés a népbírákat illette meg. E szabályozáson az 1440/1945. ME. sz. rendelet, majd az 1947. évi XXXIV. törvénycikk változtatott.

⁴ Lukács 80. o.

⁵ Szakács Sándor- Zinner Tibor: A háború „megváltozott természete”; Budapest, 1997, 188. o.

Az előbb említett első fokú bíróság mellett felállították a Népbíróságok Országos Tanácsát (NOT). Ehhez a szervhez lehetett fellebbezni, de csak halálbüntetést, teljes vagyonelkobzást vagy állásvesztést kimondó; a háromévi szabadságvesztés büntetést, illetőleg a 20000 pengő pénzbüntetést meghaladó ítélet ellen. Később ezt a szabályozást is megváltoztatták és csak semmiségi panaszt lehetett benyújtani. A két különböző szinten ítélező bírók szakmai tudásbeli eltéréseinek szembetűnő következményei voltak. A NOT bírái mind szakképzettek voltak, s tudásuk alapján joggal minősíthetők az objektivitás mércéjének a „pártbíróságként” aposztrofált népbíróságokkal szemben. Az alsó fokú bírák ezzel ellentétben jórészt laikusok voltak, és elsősorban az őket delegált pártok véleményének elfogadtatására törekedtek, s kevésbé voltak figyelemmel a tényleges bűnügyek jogszerű lezárására. Ráadásul az első fokon ítélező tanácsok a legszélsőségesebb ítéleteket hozták meg annak tudatában, hogy majd a népügyész vagy a védő ügyis fellebbez súlyosbításért, illetve enyhítésért. Az is tény, hogy a NOT az elé került ügyekben 1946 végéig a súlyosbításokhoz képest háromszor annyi enyhítést hozott. Így a sajtóban a NOT-ot „hivatasos fasisztamentők” gyűlekezetének titulálták enyhítő határozatai miatt. A perek tanúsága alapján megállapítható, hogy a NOT sokkal inkább igyekezett a törvényt betartani, mint a népbíróságok.

Ha a népbíróságokról beszélünk, akkor semmiképp sem szabad figyelmen kívül hagyni a vele szemben megfogalmazott kritikákat. Az egyik ilyen a fentebb már említett szakképzettség kérdése, valamint a pártok befolyásolása volt. Felmerült azonban az is, hogy az eljárásokban számos zsidó vallású népügyész és népbíró vett részt. Ebből kifolyólag természetes módon adódott az objektivitás kérdése is. Mint ahogy Nyugat-Európában, úgy Magyarországon is vita alakult ki a „nullum crimen sine lege” elv megsértése

miatt. Hiszen olyan tettekért büntettek meg embereket, amelyek elkövetésükkor még nem voltak törvényi formában megfogalmazva. Továbbá a NOT vezetője (a legelső: Major Ákos) egyben a Budapesti Népbíróság elnöke is volt és ilyen módon felügyeletet gyakorolt az összes népbíróság felett, így a saját maga által vezetett népbíróság felett is. Végül nem csupán azokat marasztalták el, akik bizonyíthatóan torz, emberellenes politikát valósítottak meg, hanem olyanokat is, akiknek háborús és népellenes bűnössé minősítése törvénytelen, elítélése-meghurcolása jogtalan volt.⁶

A hivatalnokok precíz munkájának köszönhetően nagyon sok adatot találhatunk a népbíróságokra vonatkozóan. A Budapesti Népbíróság elé 24 835 háborús és népellenes bűnös került, azaz a körzet ügyeiben szereplők 85,26%-a. Budapesten kerültek a nép törvényszéke elé a háborús főbűnösök és a legjelentősebb bűncselekményt elkövetők, az összes háborús és népellenes bűnös 42,12%-a. 11 884 marasztaló ítéletet hoztak, melyből 384 halálos ítélet volt (146-ot hajtottak végre).⁷ Budapesten kívül 1950. április 1.-ig még a megítélt 93 halálbüntetésből 43 halálbüntetést hajtottak végre. Tehát az látható, hogy amennyire a szélsőjobb politikai mozgalmak is Budapestre koncentráálódtak, úgy a büntetések súlyossága is itt volt a legerősebb.

Ha végignézzük a népbíróságok történetét, azt látjuk, hogy fennállásuk 5 éve alatt nagyon sok változáson mentek át, akár céljukat vizsgáljuk, akár jogi szabályozottságukat. A népbíróságok hosszú utat jártak be a háborús bűnösök jogosnak mondható elmarasztalásától kezdve a politikai csatározásokon keresztül egészen az egypárti kisajátításig.

⁶ Szakács-Zinner 183. o.

⁷ Zinner Tibor: Háborús bűnösök, népbíróságok; www.tankonyvtar.hu

Szálasi Ferenc kivégzése a Markó utcai börtön udvarán

Budapest, 1945. február 3. A Népbíróság első tárgyalásán halálra ítélt Rotyis Péternek, a 401-es különleges munkásszákad 124 ember haláláért felelős keretlegényének nyilvános kivégzése az Oktogon téren. A lámpaoszlopra erősítik a kötelet, az elítéltet két egyenruhás fogja.

A halálbüntetés eltörlése Magyarországon

Írta: Horváth Edit

Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) határozatával kimondta a halálbüntetés alkotmányellenességét. Az AB Horváth Tibornak a Halálbüntetést Ellenzők Ligája nevében benyújtott indítványa nyomán vizsgálódott és hozta meg történelmi jelentőségű határozatát. Tekintsük át röviden az ide vezető főbb mérföldköveket!

A második világháborút követően a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásával, az új társadalmi, politikai, gazdasági rendszer védelemével összefüggésben megnőtt a halállal fenyegetett deliktumok száma. Az előírt halálbüntetéseket az 1945-től működő népbíróság, a katonai bíróságok, a rögtönítélő bíróságok, illetve az 1957 elején újra bevezetett népbírósági külön tanácsok alkalmazták. 1945 utáni jogfejlődésünk első időszakában a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét a bűncselekmények széles körére kiterjesztették, és így nem csupán az élet védelmét szolgáló bűncselekmények miatt, hanem politikai, gazdasági, sőt a tulajdon elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben is kiszabtak halálbüntetést. Különösen nagy arányban alkalmazták ezt a büntetést a koncepció perekben, majd az 1956-ot követő megtorlás időszakában.

Az 1961. évi Büntető Törvénykönyvben a halálbüntetés alkalmazására 28

rendelkezés adott lehetőséget, közöttük 12 a katonai büntettek körében. A miniszteri indoklás a halálbüntetés fenntartásának szüksége mellett azonban leszögezi: „A szocialista büntetőjog perspektivikusan elvi okokból a halálbüntetés ellen száll síkra”.⁸ Létrejött a megkegyelmezés intézménye is, tehát automatikusan kötelező volt beadni kegyelmi kérvényt az Elnöki Tanácsnak, ami életfogytiglanra enyhíthette az ítéletet. Az 1971. évi 28. sz. tvr. szűkítette a halállal sújtott büntettek körét, ugyanis mellőzte a halálbüntetést a vagyon elleni deliktumoknál (a gazdasági bűncselekményeknél), valamint a közveszély-okozás minősített eseténél. Viszont új - halállal fenyegetett - tényállás lett a légi jármű jogellenes hatalomba kerítésének a minősített esete. Az 1978. évi Büntető Törvénykönyv (Btk.) eredeti szabályozásában a halálbüntetés mindig vagylagos és kivételes jellegű főbüntetésként szerepelt. 1978-ban a halálbüntetést már csak három köztörvényes bűn esetében engedélyezte a törvény: terrorcselekmény, repülőeltérítés, valamint az emberölés súlyosbító körülményekkel minősített formái esetén. 1961-től 1987-ig 112 esetben hajtották végre a legsúlyosabb ítéletet, az utolsót 1988. július 14-én, Vadász Ernőn, egy emberölés miatt elítélt bűnözőn (ő is, mint hasonló sorsra jutott társait hajnalban akasztották fel). Összességében elmondható, hogy a politikai és koncepció pereket, valamint különleges állapotokat (pl.: háború)

⁸ Gulyás Attila: Halálbüntetés Magyarországon; www.zmne.hu

leszámítva a büntetőjog ezen alkalmazása megfontolt és jól szabályozott volt.

A halálbüntetés eltörlésének irányába tett fontos előrelépés volt az 1989. évi XVI. törvény, melynek értelmében a halálbüntetés már nem lehet hazánkban a politikai leszámolás eszköze. Az Alkotmánybíróság 1990. október 24-én kelt határozata a Büntető Törvénykönyvnek és a büntetőeljárásról szóló törvénynek, valamint más jogszabályoknak a halálbüntetésről rendelkező részeit alkotmányellenesnek nyilvánította, ezért megsemmisítette. Az indítványozó a halálbüntetést elrendelő jogszabályok alkotmányellenességének megállapítását arra hivatkozással kezdeményezte, hogy e rendelkezések sértik az Alkotmány 54. §-ában foglaltakat, miszerint: (1) bekezdés: A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. (2) bekezdés: Senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni (...). Kifejtette továbbá, hogy a halálbüntetést etikailag nem igazolható, az emberi jogokkal összeférhetetlen, jóvátehetetlen és visszafordíthatatlan büntetési eszköznek tekinti, amely a súlyos bűncselekmények megelőzésére, illetve az ilyen bűncselekmények elkövetésétől való elrettentésre alkalmatlan és célszerűtlen büntetési nem.⁹

A Btk. szerint – az AB határozatának közzétételéig – a következő bűncselekmények elkövetőivel szemben volt alkalmazható a halálbüntetés:

az emberiség elleni bűncselekmények közül: a népirtás, a polgári lakosság elleni erőszak minősített esete, a bűnös hadviselés és a hadikövet elleni erőszak minősített esete;

a személy elleni bűncselekmények közül: az emberölés minősített esetei;

a közrend elleni bűncselekmények közül: a terrorcselekmény minősített esetei és a légi jármű hatalomba kerítésének minősített esete;

illetve a katonai bűncselekmények közül jó néhány, így a kibúvás a szolgálat alól, a parancsnoki kötelességszegés stb., melyeket a határozat is felsorol.

A taláros testület 8:1 arányban úgy döntött, hogy a halálbüntetés alkotmányellenes, megszüntetve az ezzel kapcsolatos törvényeket is. Az Alkotmánybíróság elnöke ekkor Sólyom László volt, a bírák: Ádám Antal, Herczegh Géza, Kilényi Géza, Lábady Tamás, Schmidt Péter, Szabó András, Tersztyánszky Ödön, Vörös Imre, Zlinszky János. A határozathoz Dr. Schmidt Péter írt különvéleményt, tehát ő maradt kisebbségben a szavazásnál, párhuzamos véleményt, azaz eltérő indoklást Dr. Lábady Tamás és Dr. Tersztyánszky Ödön, továbbá Dr. Sólyom László, Dr. Szabó András és Dr. Zlinszky János csatolt a határozathoz.

A legtöbb nagy horderejű alkotmánybíróági határozathoz hasonlóan, ezt is heves viták kísérték. Az egyik legismertebb személy, aki meggyőződéses halálbüntetés párti volt 2004 februárjában bekövetkezett haláláig, Pálinkás György büntetőbíró, aki a legtöbb halálos ítéletet hozta az intézmény megszűnése előtti

⁹ 23/1990. (X. 31.) AB határozat a halálbüntetés eltörléséről

időben. Cikkemben röviden őt is szeretném bemutatni, ezzel is emlékezve rá és munkásságára.

Pálinkás György összesen 49 évig dolgozott az igazságszolgáltatásban, ebből 22 évet töltött a Legfelsőbb Bíróságnál. Rendkívül szigorú bíró hírében állt. Pályatársai a „jogalkalmazás művészenek” tartották. Tanítványai rajongtak érte. A rabok között is akadt tisztelője, és olyan, aki kegyetlennek hitte. Tiszta lelkiismerettel vallotta, hogy sohasem élt vissza a döntés jogával. A sok vitát kiváltó halálbüntetést nem érzelmi, hanem értelmi kérdésként kezelte.¹⁰ „Korszakos jelentőségű bíró volt, valóságos művésze a szakmájának. Olyan volt, mint a futballban Puskás” - mondta róla egykori tanítványa, Borbély Zoltán, aki jelenleg a Legfőbb Ügyészség szóvivője. Bár statisztikát sosem készítettek róla, Borbély szerint Pálinkás hozta Magyarországon az egyik legtöbb halálos ítéletet. (A legutolsót egyébként a közhiedelemmel ellentétben nem ő hozta.) A tanítvány hangsúlyozta, hogy ezeket az ítéleteit sosem politikai ügyekben hozta, csak köztörvényes bűnözőket, például többszörös gyilkosokat, gyerekgyilkosokat, börtönőrök gyilkosait ítélte halálra. Azért szabta ki ezeket az ítéleteket, mert mindig a sértettek érdekeit nézte.¹¹

Pálinkás a Belügyi Szemlében megjelent írásában¹² sorra vette azokat a nézeteket, melyekre az abolicionisták hivatkoztak a halálbüntetés eltörlése mellett kardoskodva.

¹⁰ A legendás bíró halálos napja, In memoriam Pálinkás György; www.zsaru.hu

¹¹ Gyenge baktérium volt a halálos csülökben; www.origo.hu, letöltve: 2006.07.14.

¹² Pálinkás György: Requiem egy jogintézményért; Belügyi Szemle, 2001/6., 63-73. o.

A teljes felsorolást mellőzve kiemelnék néhány érvet és a büntetőbíró arra adott válaszait. A halálbüntetés eredménye megváltoztathatatlan, jóvátehetetlen, ha tévedés fordul elő. Pálinkás nem vitatja, hogy a döntéseket esendő emberek hozzák, akik alkalmasint tévedhetnek is. Ám a halálbüntetést ellenzők érveiben még egyszer sem idézték, hogy konkrét „köztörvényes” (nem politikai) bűncselekményben Magyarországon justizmordra¹³ került volna sor, pedig ha lett volna ilyen, azt valószínűleg említenék hivatkozási alapként.¹⁴ Állítja továbbá, hogy ez az aggály merőben fiktív, mivel nagyon szigorú a bizonyítási anyag analízise, és a történeti tényállásban egyetlen hajszálnyira repedés sem fordulhat elő, kizárva a megalapozatlan feltételezések, logikátlan következtetések lehetőségét is. A legkisebb kétség esetén is –

¹³ Olyan eset, amikor a bíróság ártatlan embert ítél halálra.

¹⁴ Pálinkás 67. o.

az alapos gyanúok ellenére – felmentő ítéletnek kell születnie.¹⁵

További érv az abolicionisták oldaláról, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés pótolja a halálbüntetést, és elégséges a társadalom fokozott védelmére. Szerintük a halálbüntetés kegyetlen, embertelen és lealacsonyító. Sok valódi és gyakorlati szakértő szerint viszont az életfogytig tartó büntetés nem más, mint egy időben elhúzódó kivégzés, csak korántsem olyan humánus.¹⁶ Pálincás felteszi a kérdést, hogy vajon a magyar börtönviszonyok megfelelnek-e annak, hogy az emberi méltóság kihangsúlyozott követelménye megvalósuljon. Válaszol is rá: aligha hiszi.¹⁷ A Richter Richárd elleni bűnügyet hozza példának arra, hogy van-e egyáltalán speciális prevenciós hatása ennek a büntetésnek. Richter a szegedi börtön asztalosműhelyében „barkácsolt” késekkel három börtönőrt és egy rabtársát ölte meg ámokfutásszerűen, beszámítási képessége teljes birtokában. Szakértői véleményre hivatkozva állítja, hogy a fegyházban eltöltött 10-15 év után bekövetkezhet a személyiség végleges eltorzulása vagy felbomlása, s mivel az ilyen elítéltnak „nincsen veszténivalója”, nemcsak a nevelése, de pusztán a normális felügyelete, kezelése is lehetetlenné válhat.¹⁸

Cikke végén azt írja, hogy igenis vannak olyan súlyos élet elleni bűntettek, amelyekkel szemben a társadalom igazságérzetének egyedül a halálbüntetés felel meg. Ha a törvényi szankció nem elégíti ki többé a társadalmi igazságérzetet, ellentét

támadhat a jogi és erkölcsi tudat között. Amennyiben a konfliktus tartós, a jogszféra bizonyul majd gyengébbnek, és az élet elleni bűntettek nyomán a múltnak olyan kísértetei jelennek meg, mint a vérbosszú.¹⁹

Humanistának nevezte Pálincás Györgyöt az egykori tanítvány, Borbély Zoltán. – Nem strigulázott, azt nézte, hogy adott ügyben indokolt-e a legsúlyosabb büntetés. Jóvátehetetlen döntést nem hozott, ha kétely merült fel benne a vádlott bűnösségét illetően, felmentette. Az emberek igazságérzete és az ő ítéletei közel álltak egymáshoz. Az emberek elvárták az igazságszolgáltatástól, hogy a törvény teljes szigorával sújtson le a bestiális gyilkosokra. Az olyanokra, mint amilyen Miskei Imre volt, aki megerőszakolt egy nyolcéves kislányt, téglával szétverte a fejét, majd holttestét a Dunába dobta. Másra akarta terelni a gyanút, de a cigarettáján maradt nyál alapján, amelyet a szörnyű tette helyén hagyott, azonosították. Pálincás bíró halálos ítéleteinek megalapozottságát a szakma, a jogtörténet soha nem kérdőjelezte meg – nyilatkozta a Legfőbb Ügyészség szóvivője.²⁰

Talán mondhatjuk, hogy Pálincás György e publikációjára reagálva jelentette meg Horváth Tibor a tanulmányát²¹ szintén a Belügyi Szemlében, mely azt mutatja be, hogy miért volt jogos és megalapozott a Halálbüntetést Ellenzők Ligájának indítványa az Alkotmánybíróság felé. Írásában rendkívül sokféle statisztikára hivatkozik, sok adattal

¹⁵ Pálincás 67. o.

¹⁶ Pálincás 71. o.

¹⁷ Pálincás 72. o.

¹⁸ Pálincás 72. o.

¹⁹ Pálincás 73. o.

²⁰ A legendás bíró halálos napja, In memoriam Pálincás György, www.zsaru.hu

²¹ Horváth Tibor: Tizenhárom év halálbüntetés nélkül Félelmek, aggályok és ellenvélemények az AB határozata után; Belügyi Szemle, 2004/2-3., 118-132. o.

támasztja alá állítását, védi meg érveit. Ezeket hely hiányában nem ismertetném, érdemes azonban elolvasni.

Ajánlott irodalom:

Gulyás Attila: Halálbüntetés Magyarországon.
www.zmne.hu

Horváth Tibor: Tizenhárom év halálbüntetés nélkül Félelmek, aggályok és ellenvélemények az AB határozata után. Belügyi Szemle, 2004/2-3., 118-132. o.

Pálinkás György: Requiem egy jogintézményért. Belügyi Szemle, 2001/6., 63-73. o.

A Magyar Köztársaság Nevében!

- Az Alkotmánybíróság 23/1990. sz. határozatának ismertetése

Írta: Pulinka Mihály

„Az Alkotmánybíróság Dr. Horváth Tibornak a Halálbüntetést Ellenzők Ligája nevében a halálbüntetést előíró büntető rendelkezések alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványa tárgyában Dr. Schmidt Péter alkotmánybíró különvéleményével, Dr. Lábady Tamás és Dr. Tersztyánszky Ödön, továbbá Dr. Sólyom László, Dr. Szabó András és Dr. Zlinszky János alkotmánybírók párhuzamos véleményével meghozta a következő határozatot: Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a halálbüntetés alkotmányellenes.”

Az Alkotmánybíróság (AB) kétség kívül a fent idézett határozatával az egyik legjelentősebb döntését hirdette ki 1990. október 31-én. Mint minden ilyen, ideológiai csatasorba is beállítható tételről, a halálbüntetésről pro és kontra zajlik az érvelés. Zajlik ez ma, tizenkilenc évvel a határozat meghozatalát követően, s mindez előfordul politikai pártok zászlaja alatt. Sokan valószínűsítik, hogy ha e kérdésben népszavazás útján az állampolgárok döntöttek volna, a halálbüntetést nem vették volna ki a büntetési nemek közül. Az AB azonban döntött, amely döntés véleményem szerint a jogtudomány számára is meghatározó (láthatjuk majd a párhuzamos véleményeknél) és tanúsítja, hogy az AB következetesen, felkészülten végzi tevékenységét az Alkotmány szellemében.

Indoklás

A halálbüntetés eltörlését indítványozó az Alkotmány 54. §-ára való tekintettel kezdeményezte a határozathozatalt. Mint ismeretes, az 54. § szerint „minden

embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelytől senkit nem lehet önkényesen megfosztani”, s a (2) bekezdés szerint „senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni”. Az AB határozatában azonban a hivatkozási alapot kiterjesztette, hiszen az 54. § végeredményben megengedi az élettől való nem önkényes megfosztást. Így az indoklásba beemelte az Alkotmány 8. § (2) bekezdését is, amely kimondja, hogy „az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja”, s leszögezte, hogy a Btk., illetve a kapcsolódó jogszabályok a halálbüntetéssel e tilalmat sértik. Az AB, mely határozatát egyébként az igazságügyminiszter, három szakértő, a Legfelsőbb Bíróság elnöke valamint a legfőbb ügyész meghallgatásával hozta, szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy az Alkotmány 8. § (2) (amely egy alkotmánymódosítással került be) és az 54. § (1) bekezdései nincsenek összhangban, s az Országgyűlés feladata ennek feloldása.

Az indoklásban szerepel még az AB azon megjegyzése is, mely szerint *„az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. (...) olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. (...) mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben”*. Hivatkozott még az AB a kriminológia és a kriminálstatisztika tapasztalataira, melyek szerint a halálbüntetés hatástalan. Említést tett a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányáról, az Egyezmény (Róma, 1950. november 4.) Kiegészítő Jegyzőkönyvéről (1983. április 28.), amely a halálbüntetés eltörlésére hív fel, valamint az Európa Parlament *Az alapjogokról és alapvető szabadságokról* c. nyilatkozatáról (1989. április 12.), amely ugyanezt mondja ki. A tíz bíróból állott testület végül felhívta a figyelmet, hogy a halálbüntetés alkotmányellenességének megállapításával az összefüggő rendszerű büntetési rendszer felülvizsgálatra szorul, amely viszont nem az ő hatáskörük.

Dr. Lábady Tamás és Dr. Tersztyánszky Ödön párhuzamos véleménye

Akét alkotmánybíró igencsak érdekes és figyelemre méltó indoklással látta el a határozatot. Véleményük szerint az emberi élet és méltóság *„valójában nem is jog, mert az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen transzcendens, azaz hozzáférhetetlen”*. Tehát az Alkotmány ugyan szabályozza azt, ha úgy tetszik, de annak tudatában, hogy jogon kívüli (metajurisztikus) kategória, amely nem tartozik a joghoz, illetéknéppen nem is rendelkezhet vele.

Különösen rávilágít erre a jogos védelem értelmezése. Hiszen, ha az emberi élet és méltóság jogon kívüli érték, amelyről nem rendelkezhet, akkor miként szabályozhatja, hogy a jogos védelem során nem bűncselekmény más ember életét kioltani? Erre a magyarázatuk az, hogy *„az élettől való megfosztás csak jogi síkon nem történhet meg, de az ugyanolyan értékrendek – azaz a más ember léte és méltósága – egymással már versenghetnek”*. Itt tehát nem értékeket szabályoz a jog (hiszen erre nem is jogosult), hanem *„helyzeteket rendez”*. Ugyanis *„nem a halálbüntetés jogát ismeri el, hanem a nem önkényes védekezés minőségét oltalmazza az önkényességgel szemben”*.

Dr. Sólyom László párhuzamos véleménye

Azt gondolom, senki nem vitatja, hogy a legátfogóbb és legnagyobb értékű egyéni indoklással az AB akkori elnöke, a jelenlegi köztársasági elnök Sólyom László látta el a határozatot. Az AB elnöke azzal kezdte indoklását, hogy leszögezte: *míg az Országgyűlés bármilyen érv alapján dönthet egy törvény ügyében, addig az AB-t nem köti sem az állampolgárok véleménye, sem az erkölcs, sem a tudományos irányzatok, de még a törvényhozói akarat sem. Különben „az alkotmányos jogok igen absztrakt megfogalmazásában nem fedezhető fel semmilyen jele annak, hogy a törvényhozó ezen jogok egy adott értelmezése mellett kötelezte volna el magát. De ha így is lett volna, ez az Alkotmánybíróság számára nem lehetne kiindulópont”*. Nem lehetne, hiszen gátja volna az AB munkájának, annak, hogy *„ítéleteivel koherens rendszert alkot, amely a ma még gyakran napi politikai érdekből módosított Alkotmány fölött, mint láthatatlan alkotmány, az alkotmányosság biztos mércéjéül szolgál; és ezért várhatóan a*

meghozandó új alkotmánnyal, vagy jövőbeli alkotmányokkal sem kerül ellentétbe”.

Az elnök az alkotmányértelmezéssel kapcsolatban világosan kijelölte az AB feladatát indoklásában. Fogalomértelmezéssel kell kezdeni, tudatában annak, hogy a fogalmak semleges kategóriák. A fogalmak sokféle értéktartalommal kitölthetők, úgy, hogy mégis alkotmányosan legitimek maradnak. Az AB-nek csak azt a vonalat kell meghúznia, amelyen túl az adott tartalom nem alkotmányos. Ez a plurális társadalom lényegéhez tartozik. A határozat tárgya kapcsán annyival módosul a helyzet, hogy az élethez való jog nem tölthető ki egyszerre azzal, hogy mellette megfér a halálbüntetés, illetve azzal, hogy nem. Így az AB válasza szükségképpen az egyik értelmezést teszi magáévá, méghozzá olyat, amely az Alkotmány egészével összhangban áll. (Ily módon *„a hibátlan szakmai érvelés is már az előzetes értékválasztáson belül érvényesül”.*) Az AB döntése az elnök szerint *„tudatosan szubjektív és történelmileg kötött”,* örök érvényre nem is támaszthat igényt, de megengedheti magának, sőt, egyes esetekben a nemzetközi szerződések alapján köteles a halálbüntetés aktuális nemzetközi megítélését is figyelembe venni. *„Az aktuális feladat annak a törvényhozót is kötelező megállapítása, hogy az Alkotmánybíróság által értelmezett és védett alkotmányos rendben az állam nem teheti meg, hogy egy ember életét elvegye.”*

A 18. századi természetjogban a természetes jogokat egy-egy alapjogra vezették vissza. Ma az élethez és emberi méltósághoz való jog olyan, amelyből új és új szabadságjogok vezethetők le. S bár külön a két jog (az élethez és emberi méltósághoz való jog) ugyan létező és

értelmezhető, *„csakis egységükben adhatják meg az ember jogi státuszát, s lehetnek így valóban az alapjogok alapjai”.* Az elnök szerint az egyként történő meghatározás szükséges, mivel az élethez való jog már inkább csak, mint testi épséghez és egészséghez való jogot jelent. Így e két alapjog egysége megkülönbözteti az embert egyfelől más személyektől, másfelől pedig a többi élőlénytől. Az élethez és emberi méltósághoz való jog(ok)nak az Alkotmány 54. § és 8. § által említett jelzői, nevezetesen a veleszületettség, az elidegeníthetetlenség és sérthetetlenség, nem szolgálnak elegendő alapot a halálbüntetés alkotmányellenességének indoklásához. Vannak értelmezések, melyekben az élethez való jog (a társadalmi szerződésben) átruházhatatlan az államra, így az nem is korlátozhatja semmilyen módon, valamint az élet és a méltóság apriori értékek, amelyekből jogok fakadnak. Viszont léteznek olyan példák is, melyek szerint ezen jogok deklarálása nem zárja ki a halálbüntetést, miképpen az Alkotmány 54. §-a is lehetővé kívánta tenni az élettől (és emberi méltóságtól) való nem önkényes megfosztást.

Fő kérdésé tehát, hogy mi minősül önkényességnak? *„Önkényesnek minősülhet a büntetéskiszabás, ha túlságos teret enged a bírói szubjektív döntésének”* vagy *„más felfogás szerint az önkényesség a törvénynek megfelelő eljárás hiányát jelenti”* (lásd: Emberi Jogok Európai Egyezménye). Így *„akkor csak az a tartalmi kérdés marad, hogy maga a halálbüntetés, mint büntetési nem, nem önkényes-e”.* Önkényes lehet azért, mert nem bizonyítható az Alkotmánnyal összhangban lévő büntetési célok megvalósítására - s az emberi tévedhetőség miatt soha nem is lesz az. Azonban elméletileg kell alkalmatlanságát bizonyítani, nem a gyakorlati hatékonyságán keresztül.

Az emberi méltósághoz való jognak két fő funkciója van: van egy határ, amit az állam, illetve más emberek nem léphetnek túl, és e jog biztosítja a formálisan egyenlő esélyt mindenkinek. A méltóság „oszthatatlan és redukálhatatlan, azaz az emberi státusz minimális feltétele, amely tehát egyetlen embertől sem vehető el.” Biztosítja, hogy „ne lehessen különbözően értékes pusztá életeket jogilag másként kezelni. Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb”. Az államnak kötelessége védeni minden életet, de csupán az embernek van a védelemre szubjektív joga. Az AB-elnök azonban a következő résznél érkezik el véleményem szerint érvelésének csúcsára, amely válaszul szolgál például Dr. Schmidt Péter alkotmánybíró különvéleményére, valamint a halálbüntetés visszaállítását szorgalmazóknak is üzenet lehet. „Az emberi méltósághoz való alanyi jog megtiltja, hogy a méltóságtól megfosszák az egyént. De az emberi méltóságtól az embert csakis életének elvételével lehet megfosztani, s ezzel mindkettő végérvényesen megszűnik. (...) Ez a jog (az élethez és emberi méltósághoz való jog – PM) az oszthatatlan és az egész embert érinti – míg minden más jog elvont szerepeket, rész-aspektusokat szabályoz. (...) A többi jog korlátozható, majd helyreállítható (...). (Az ember – PM) méltósága nem függ tudati vagy erkölcsi állapotától, hanem életével adva van. (...) Az élethez és méltósághoz való jog viszont fogalmilag korlátozhatatlan, csak teljesen és végérvényesen lehet megfosztani tőlük az embert (...) Az élethez és emberi méltósághoz való jog maga a lényeges tartalom, s ezért az állam nem rendelkezhet fölötte. E jogok minden más alapjog lényeges tartalmát is képezik, hiszen az összes többi alapjog forrásai és feltételei (...) Ebből az következik, hogy az élethez és méltósághoz való jogtól megfosztás fogalmilag önkényes.” Ezek alapján jutott el Dr. Sólyom László arra a következtetésre, hogy

az Alkotmány 54. §-ának önkényesség fogalmát nem lehet úgy értelmezni, hogy a nem önkényes megfosztás az élettől ne volna alkotmányellenes.

Mint ahogy Dr. Lábady Tamás és Dr. Tersztyánszky Ödön, Dr. Sólyom László is foglalkozott a jogos védelem problematikájával. Szerinte „a jogtalan támadás színhelyén az állam bűnüldöző szervei éppen nincsenek jelen, s így a megtámadott (...) a támadóval szemben a társadalom védekezését valósítja meg”. Az „élet csakis étellel lehet arányos”, így akinek életére törnek, azért nem büntethető, ha támadóját megöli, mert „a jog nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismeri el, hanem annak a szituációnak a jogon kívüliségét, amelyben a támadás és elhárítása lezajlott”. Ugyanis a halált „a jog nem oszthatja el és nem oszthatja ki. (...) Jogot a támadó megölésére nem adhat, de ugyanazon okból azt sem írhatja elő, hogy a megtámadott túrni köteles: ezzel ugyanis az ő élete felett rendelkezne. Így tehát a természeti állapot tér vissza (...) A választási helyzet megszűntével lép be újra a jog”. Véleményem szerint az elnök e határozathoz fűzött párhuzamos véleménye olyan jelentőséggel bír, hogy akár oktathatnák is alkotmányjogból. Vitathatatlan, hogy a (Hegelt, Spinozát, Hobbes-t idéző) kb. tíz oldalas indoklás alapos, didaktikailag is majdnem kifogástalan és bepillantást enged egy zseniális jogász gondolkodásba.

Dr. Szabó András párhuzamos véleménye

Az alkotmánybíró párhuzamos indoklásában azt emelte ki, hogy mindazok az érvek, amelyek a szakértők részéről elhangzottak a halálbüntetéssel kapcsolatban, mint a hatástalanság, alkalmatlanság, nem

üggyöntők, hiszen ezt bármelyik büntetési nemre el lehetne mondani. Szerinte a büntetések alapja nem a hatásosság vagy alkalmasság, hanem az az elv, miszerint a bűn nem maradhat büntetlenül, alkotmányosságukat pedig *„kizárólag az dönti el, hogy az Alkotmány hogyan szabályozza az élethez való jogot”*. Az AB tehát nem büntetőjogi vagy kriminológiai állítások, hanem az Alkotmány alapján döntött, amely szerint nem korlátlan a büntetéshez való jog. *„Az állam büntetőhatalmának nincs joga életet elvenni. Alkotmányos jogállam nem akaszkodhat! De joga van az alkotmányos jogállamnak a jogépségi büntetésre, a megtorló, arányos büntetésre. Arányos büntetést pedig ki lehet szabni halálbüntetés nélkül is”*.

Dr. Zlinszky János párhuzamos véleménye

Dr. Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleményével szemben az alkotmánybíró kifejtette, hogy a büntetés célja megelőző. *„Csak ott és annyiban érvényesülhet, ahol e céljának megfelel, és jogalapját veszti, ha e célt nem tudja szolgálni vagy csak nagyobb sérelem árán szolgálja, mint amelyet elhárít”*. S mivel ma a halálbüntetés szükségessége egyáltalán nem igazolt, pusztán törvényhozói döntésen alapul, ezért önkényes. Az alkotmánybíró elismeri, hogy *„a halálbüntetés kizárja a bűnisméltetés veszélyét”*, azonban ez *„más eszközökkel is visszaszorítható”*. Sőt, káros a halálbüntetés, mivel eltereli a figyelmet arról, hogy a bűnözés előfeltételeit a társadalom újratermeli, s nem fordít elég gondot ennek megszüntetésére, valamint a biztonságos együttélés előfeltételeinek kialakítására. Továbbá leszögezi, hogy talán a társadalom – engedve indulatainak – nem törölné el a büntetési nemet, az AB azonban nem keresi a népszerűséget, hanem *„szigorúan a*

jogrendszer összhangját és alkotmányosságát hivatott biztosítani”.

Dr. Schmidt Péter különvéleménye

Mint arra az AB indoklása is utalt, az Alkotmányban a 8. § és 54. § ellentmondanak egymásnak. Míg az 54. § az önkényes életelvételt tiltja, addig a 8. § (2) bekezdése kötelezi a jogalkotót, hogy alapjogot csak törvényben szabályozhat, azonban lényeges tartalmát nem korlátozhatja. Ezt írta le az alkotmánybíró, és elismeri ugyan, hogy (utóbbiból) levezethető a halálbüntetés tilalma is, ám az ellentét miatt az AB nem értelmezhetné a hivatkozott részeket. *„Az Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozik ugyan az Alkotmány értelmezése, de az egymással ellentétes alkotmányi rendelkezések feloldása már az alkotmányozási hatalommal rendelkező Országgyűlés joga és kötelessége. Ezt a jogkört az Alkotmánybíróság nem veheti át”*. Ennek értelmében az alkotmánybíró szerint ezen indítványra le kellene szögezni, hogy hatásköréből adódóan e kérdésben az AB-nek értelmezésre nincs lehetősége az ellentmondás miatt, ugyanakkor állásfoglalást tehet a halálbüntetés ellen.

Összegzés

Kétségtelen, hogy amíg az Alkotmányt nem módosítják, vagy nem születik helyette új (bár ki tudja azt elképzelni, hogy az országgyűlési képviselők 4/5-e megszavazná az arról szóló országgyűlési határozatot?), addig ez az Alkotmánybírósági Határozat érvényes lesz. Összességében ez a 28 oldalnyi szöveg olyan érveket (és nem utolsó sorban olyan logikát) tartalmaz, amely irigylésre méltó lehet a közjoggal foglalkozó jogászok számára.

A „láthatatlan alkotmány” ugyan sokféle interpretációban képzelhető el, számomra az mégis megnyugtató, hogy a feladatukat komolyan vevő bírák ülnek az alkotmánybírói székekben. Bár nagy aggály egyesek szemében, hogy pártok jelölnek bírákat, nem gondolom, hogy ez kihatna a munkájukra. Bizonyára ebben nagy szerepe van Sólyom László egykori működésének, remélhetőleg az AB gyakorlata; következetessége és alapossága nem változik egy alkotmányváltozás után sem.

A halálbüntetés kronológiája, hazai és nemzetközi szabályzása

Írta: Cserép Edit

A halálbüntetés létjogosultsága és célszerűsége körüli vita a mai napig nem jutott nyugvópontra, e kérdéskörben mind a magyar, mind a külföldi szakirodalomban rengeteg tanulmány született. A halálbüntetés problémáját általánosan, abszolút módon kívánó megoldással szemben a kérdést mindig azzal a történeti szituációval és az érintett állammal összefüggésben kell nézni, amelyben felvetődik. Ezen írás célja nem az, hogy visszaállítsuk-e (vagy visszaállítható-e) a halálbüntetést vagy sem, hanem pusztán egy rövid történeti áttekintést kíván adni a nemzetközi és a magyar szabályozásról.

A halálbüntetés a legsúlyosabb, az élet elvételét eredményező büntetőjogi jogkövetkezmény, egyúttal a legrégebb büntetések közé tartozik. Hammurapi óbabilóniai uralkodó (i.e.1792-1750) törvényei említik elsőként a halállal fenyegetést. A Lex Talionis, a szemet szemért, fogat fogért elve az Ótestamentumból került át a római jogba és a keresztény igazságszolgáltatásba is. Az ókori és a középkori büntetési rendszerek egyik legmarkánsabb vonása, a halálbüntetés igen gyakori és sokszor kegyetlen végrehajtási formákban történő előírása és alkalmazása uralta ezt a történeti kort. A jelzett időszakban ugyanis a halálbüntetés a legtöbb bűncselekmény rendes büntetése volt.

Először foglalt állást a halálbüntetés igazságtalansága, túlzottan gyakori alkalmazása ellen Thomas Moore (Morus Tamás) az *Utópia* c. főművében (1516). Azonban csak a XVIII. századi felvilágosodás időszakában, a büntetőjog nagy átalakulási korszakában jött létre az a mozgalom, amely a halálbüntetés megszüntetését tűzte zászlajára. Kiváltképp Beccaria „*Büntetés és büntetés*” (1764) c. korszakos műve volt döntő hatású, amelyben a szerző kifejti, hogy a halálbüntetés „sem nem célszerű, sem nem szükséges.”

Beccaria érdemének tulajdonítható, hogy először Toscana uralkodója, a későbbi II. Lipót 1786-ban - de facto már 1765-ben - eltörölte a halálbüntetést. Testvére, a későbbi II. József egy évvel később az 1787. évi büntetőtörvényben szintén kiiktatta a halálbüntetést és helyébe – nem feltétlenül humanitárius megfontolásokból – a hajóvontatást léptette. A legsúlyosabb büntetést azonban csak hamar visszaállították, Ausztriában például 1795-től kezdődően.

Az abolicionista²² törekvések igazi sikere valójában abban rejlett, hogy a halálbüntetés XIX. század elejétől a rendesből kivételes büntetéssé fokozódott le, majd több állam a büntetés megszüntetése mellett döntött. A halálbüntetés hazai

²² Abolicionista mozgalom: a halálbüntetés eltörlését szorgalmazó polgári kezdeményezés

alakulását, megítélését illetően kiemelendő Szemere Bertalan, aki a már 1841-ben a halálbüntetést anakronisztikusnak tartotta s helyette az „örökfogságot” (az életfogytiglani szabadságvesztést) javasolta. Az 1843. évi büntetőjogi javaslat ugyancsak a halálbüntetés abolíciója mellett foglalt állást. Bár ez a bátor és igen haladó kezdeményezés sikertelen maradt hazánkban, ám a XIX. század második felében számos európai állam követésre méltónak találta.

A Csemegi-kódex igen szűk körre szorította a halálbüntetést, béke idején csak a királyszemélye elleni felségsértés és a gyilkosság büntetése engedte alkalmazni. A Kódex hatálybalépését követő időszakban a magyar bíróságok halálbüntetést alig, sőt az 1896-1899 közötti években egyáltalán nem alkalmaztak. Az 1890-es években a kivégzések száma elenyésző volt, a halálra ítélték nagy része pedig kegyelemben részesült. Az első világháború során, 1915-ben a halállal büntetendő deliktumok sora a hadviselés érdekei elleni visszaélések leg súlyosabb eseteivel bővült, amelyek további szaporodása figyelhető meg még inkább a világháborút követő, kezdeti korszakban. A halálbüntetés tényleges alkalmazása is emelkedő tendenciát mutatott, azonban az 1923-tól 1941-ig terjedő időszakban e főbüntetési nem alkalmazása csekély mértékű volt. (A kiszabások évi átlaga a kettőt sem érte el).

A második világháborút követően a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásával, az új társadalmi, politikai, gazdasági rendszer védelemével összefüggésben megnőtt a halállal fenyegetett deliktumok száma. Az előírt halálbüntetéseket

az 1945-től működő népbíróság, a katonai bíróságok, a rögtönítélő bíróságok, illetve az 1957 elején újra bevezetett népbírósági külön tanácsok alkalmazták. 1945 utáni jogfejlődésünk első időszakában a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét messze kiterjesztették (1950. évi II. törvény), és így nem csupán az élet védelmét szolgáló bűncselekmények miatt, hanem politikai, gazdasági, sőt a tulajdon elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben is kiszabtak halálbüntetést, mint főbüntetést. Különösen nagy arányban alkalmazták ezt a büntetést a koncepciók perekben, majd az 1956-ot követő megtorlás időszakában. Az 1961. évi Büntető Törvénykönyvben a halálbüntetés alkalmazására huszonnyolc rendelkezés adott lehetőséget, közöttük tizenkettő a katonai büntettek körében. A miniszteri indoklás a halálbüntetés fenntartásának szüksége mellett azonban leszögezi: „A szocialista büntetőjog perspektivikusan elvi okokból a halálbüntetés ellen száll síkra”.

A z 1971. évi 28. sz. tvr. szűkítette a halállal sújtott büntettek körét, ugyanis mellőzte a halálbüntetést a vagyon elleni deliktumoknál, valamint a közveszély- okozás minősített eseténél. Viszont új - halállal fenyegetett - tényállás lett a légi jármű jogellenes hatalomba kerítésének a minősített esete. Az 1978. évi Büntető Törvénykönyv (Btk.) eredeti szabályozásában a halálbüntetés mindig vagylagos és kivételes jellegű főbüntetesként szerepelt. A törvény halálbüntetéssel is minősített az állam elleni büntettek közül nyolc törvényi tényállást; a katonai bűncselekmények körében tizenegy büntetési változatot; a béke elleni és a háborús bűncselekmények közül négy törvényi esetet; az egyéb köztörvényes cselekmények közül, pedig három büntetést.

Tehát összesen huszonhat bűncselekményi tényállásnál fordult elő a Btk.-ban vagylagos büntetésként a halállal fenyegetés. Ezen kívül még külön jogszabály is halálbüntetést rendelt alkalmazni Btk.165.§-ára tekintettel az egyéb háborús bűntettekre. Kivételesen került sor a gyakorlatban a halálbüntetés kiszabására és így a végrehajtására is. Az 1990-ben történt eltörlését megelőző 25 évben az alkalmazása jelentősen csökkent. A polgári bíróságok halálos ítéletet szándékos emberölés minősített esetei miatt alkalmaztak az utóbbi évtizedekben, a kiszabott halálbüntetéseket végre is hajtották. Az utolsó kivégzés hazánkban 1988 júliusában volt. Magyarországon halálbüntetés eltörlésének az irányába tett fontos előrelépésként volt értékelhető viszont az 1989. évi XVI. törvény, melynek értelmében a halálbüntetés már nem lehet hazánkban a politikai leszámolás eszköze. 1990 októberében a Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága határozatot (23/1990 AbH) hozott a halálbüntetés alkotmányellenességéről. Ez a határozat azonban lényegesen más, mint a halálbüntetés törvénnyel való eltörlése, mivel az Alkotmánybíróság kizárólag alkotmányjogi érvekkel alapozhatja meg a döntését, míg az Országgyűlés bármilyen érv alapján dönthet.

Az Alkotmány a 8. § (1) bekezdésben kinyilvánítja, hogy a „Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.” Az 54. § (1) bekezdésében pedig megállapítja, hogy „a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.” A 8. § (4)

bekezdése szerint az élethez és az emberi méltósághoz való jog olyan alapvető jognak minősül, amelynek gyakorlása rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején sem függeszthető fel, illetve nem korlátozható. A halálbüntetés törvényi megengedése alkotmányosságának megítélésénél az Alkotmány 8. §-ának (2) bekezdése az irányadó, mely szerint „a Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja”. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a Btk.-nak és a kapcsolódó hivatkozott jogszabályoknak a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmába ütköznek, ezért megállapította a halálbüntetés alkotmányellenességét és megsemmisítette az ide kapcsolódó jogszabályi előírásokat.

Lábady András és Tersztyánszky Ödön párhuzamos véleményének központi gondolata, hogy az emberi lényeg, mely nem más mint az emberi méltóság és az emberi élet, a jog számára hozzáférhetetlen. Az állam azért nem foszthatja meg büntetőhatalmánál fogva az embert az élettől és az emberi méltóságtól, mert a halálbüntetéssel az Alkotmányban védett értékeket önkényesen átrendezné. Önkényesen, mert az emberi lét és méltóság az értékek rangsorában minden értéket megelőz, azaz a jog által is sérthetetlen és elidegeníthetetlen értékekről van szó.

Jelenleg a halálbüntetéssel kapcsolatban két nagy nemzetközi egyezmény hatálya terjed ki Magyarországra. Az egyik az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről

szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Római Egyezmény), a másik pedig a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (a továbbiakban: Egyezségokmány) az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XLIV. ülészakán, 1989. december 15-én elfogadott Második Fakultatív Jegyzőkönyve. Az előbbi egyezményt és az ahhoz tartozó kiegészítő jegyzőkönyveket (így a téma szempontjából fontos 6. kiegészítő jegyzőkönyvet is, melyet 1983. április 28-án fogadtak el Strasbourgban) az Európa Tanács keretében hozták tető alá, és ahhoz csak az Európa Tanács tagjai csatlakozhatnak; az utóbbi egyezmény, illetve annak fakultatív jegyzőkönyvei pedig az ENSZ keretében jöttek létre, és ezek aláírói is csak ENSZ-tagállamok lehetnek.

Hazánk a *Római Egyezményt* és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet az Európa Tanácsba való felvétele után három évvel, 1993-ban egyszerre ratifikálta az 1993. évi XXXI. törvénnyel. Az alapegyezmény még nem tartalmazza a halálbüntetés tilalmát, a 2. Cikk 1. pontja ugyanis azt mondja ki, hogy "senkit nem lehet életétől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg". Sőt, a 2. Cikk 2. pontja még ennél is tovább megy, amikor kijelenti, hogy "... az élettől való megfosztást nem lehet e Cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered." Ennek három esetét állapítja meg: jogos védelem esetén ("személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében"); "törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében"; illetve

"zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén".

Tehát az eredeti Római Egyezmény még bármely Európa Tanács-i tagállam számára lehetővé tette, hogy bármely bűncselekményre halálbüntetést állapítson meg, és hogy a jogszerű eljárás során kiszabott halálbüntetéseket végrehajtsa. Az 1983-ban elfogadott és a szükséges öt ratifikáció után 1985-ben hatályba lépett *Hatodik kiegészítő jegyzőkönyv* az 1. Cikkében már élesebben fogalmaz: "A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni." Azonban ez a tilalom sem kategorikus, ugyanis a 2. Cikk szerint "egy állam törvényhozása rendelkezhet halálbüntetésről háború idején vagy háború közvetlen veszélye idején", vagyis ez a jegyzőkönyv sem általában tiltja meg a halálbüntetést, hanem annak alkalmazását csak béke idejére tiltja meg, igaz, ezen kívül a jegyzőkönyvet aláíró állam részéről a jegyzőkönyvhöz semmilyen fenntartás nem fűzhető.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, melyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án fogadtak el, és amelyet Magyarországon az 1976. évi VIII. törvényerejű rendelet cikkelyezett be, eredeti szövegében kimondja: "Minden emberi lénynek veleszületett joga van az életre. E jogot a törvénynek védelmeznie kell. Senkit sem lehet életétől önkényesen megfosztani." (6. Cikk 1. pont) A 2. pont azonban rögtön hozzáteszi: "olyan országokban, amelyekben a halálbüntetést nem törölték el, csak a bűncselekmény elkövetése idején hatályos törvényben meghatározott leg súlyosabb bűncselekményekért lehet kiszabni

halálbüntetést, és az nem állhat ellentétben az Egyezségokmány rendelkezéseivel, sem a népiirtás bűncselekményének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezményrel. E büntetést csak az illetékes bíróság által hozott jogerős ítélet alapján lehet végrehajtani.” A 4. és 5. pont kimondja továbbá: “Bármely halálra ítéltnek joga van kegyelmet vagy a büntetés megváltoztatását kérni. Közkegyelmet vagy egyéni kegyelmet minden esetben lehet adni, illetve a halálbüntetést minden esetben meg lehet változtatni.” “Halálbüntetést nem lehet kiszabni a 18. életévüket be nem töltött személyek által elkövetett bűncselekmények miatt, és azt terhes nőknél nem lehet végrehajtani.” Látható tehát, hogy az Egyezségokmány eredeti szabályozása csak az élettől való önkényes megfosztást tilalmazta, lehetővé téve a halálbüntetés alkalmazását olyan országokban, amelyek azt még nem törölték el. Igaz, hogy a 6. Cikk 2. pontja ezt a lehetőséget csak a “legsúlyosabb bűncselekményekre” korlátozta, de minden ENSZ-tagállam maga dönthette el, hogy pontosan melyek is ezek a bűncselekmények.

Az Egyezségokmányhoz fűzött, a halálbüntetés eltörlésére irányuló Második Fakultatív Jegyzőkönyv már tovább megy ennél, és a következőket deklarálja: “A jelen Jegyzőkönyv részes államainak joghatósága alá tartozó személyeken nem szabad halálbüntetést végrehajtani.” (1. Cikk 1. pont) “Joghatósága körében minden részes állam megteszi a szükséges intézkedéseket a halálbüntetés eltörlésére.” (1. Cikk 2. pont) Azonban – hasonlóan a Római Egyezmény 6. kiegészítő jegyzőkönyvéhez – ez a Jegyzőkönyv sem tartalmaz totális abolíciós kötelezettséget az aláíró tagállamok számára, ugyanis rögtön a 2. Cikk 1. pontja kinyilvánítja: “Ezen Jegyzőkönyvhöz nem lehet fenntartást tenni, kivéve a megerősítéskor vagy csatlakozáskor

tett azon fenntartást, amely a halálbüntetés alkalmazását háború idején, a háború alatt elkövetett legsúlyosabb katonai bűncselekményekben való bűnösség megállapítása miatt lehetővé teszi.” Vagyis az ezen jegyzőkönyvet aláíró tagállamok sem kötelesek azt háború idején alkalmazni, amennyiben a megerősítéskor vagy a csatlakozáskor ilyen értelmű fenntartást tettek. Magyarország a Jegyzőkönyvet 1994-ben fenntartás nélkül fogadta el, majd az 1995. évi II. törvénnyel cikkelyezte be, mely 1995. március 2-án lépett hatályba, ám a Jegyzőkönyv rendelkezéseit már 1994. május 24. napjától kezdődően alkalmazni kell.

Mindkét jegyzőkönyvre igaz azonban, hogy azok csak az aláíró tagállamokra kötelezőek, és egyetlen Európa Tanács-i, illetve ENSZ-tagállam sem kötelezhető a hozzájuk való csatlakozásra. Ez más szavakkal azt jelenti, hogy akár ki is lehetne ezekből lépni, nemzetközi jogilag semmilyen hátrány nem érhetné ebből az adott országot, így akár Magyarországot. és kérdés, hogy a jelenlegi körülmények között és a mai nemzetközi tendenciák fényében ez politikailag felérne egy öngyilkossággal. Ugyanis a 2000 decemberében elfogadott, az *Európai Unió Alapvető Jogok Kartája* 2. Cikkének 2. pontja megfellebbezhetetlenül leszögezi: “senkit sem szabad halálra ítélni, sem kivégezni.” Úgy tűnik tehát, hogy a halálbüntetés magyarországi alkalmazásának – már amennyiben az EU tagja kívánunk maradni – végérvényesen befellegzett.

Napjainkban

2006. július 27-én az olasz képviselőház egyhangúlag elfogadta azt az indítványt,

amely kötelezi az olasz kormányt, hogy az uniós partnerekkel folytatott konzultációt követően – de függetlenül az egyhangú jóváhagyástól – terjesszen az ENSZ legközelebbi Közgyűlése elé a halálbüntetésre vonatkozó egyetemes moratóriumról szóló határozatra irányuló indítványt, a halálbüntetésnek az egész világon történő teljes eltörlése céljából. 007. január 22-i ülésén az EU Általános Ügyek Tanácsa megállapodott, hogy a New Yorkban sorra kerülő ENSZ Közgyűlésre az EU német elnöksége meg fogja vizsgálni a halálbüntetés egyetemes moratóriumára irányuló javaslat megfontolásával kapcsolatos tárgyalások újrakezdésének lehetőségeit és módjait.

Az Európai Parlament állásfoglalása a halálbüntetésre vonatkozó egyetemes moratórium kapcsán megismétli régóta fenntartott halálbüntetés elleni álláspontját, és ismételten kifejezi meggyőződését, hogy a halálbüntetés eltörlése hozzájárul az emberi méltóság növeléséhez és az emberi jogok folyamatos fejlődéséhez. Az indokai közt szerepel a halálbüntetés kegyetlen és embertelen volta, hogy a halálbüntetés hiánya az Európai Unió alapértéke, és hogy az EU-s tagságot kérelmező országokkal szemben támasztott követelmény.

Az Amnesty International is hasonlóképpen a moratórium mellé áll: Az Amnesty International felhívja az államokat, hogy hozzanak moratóriumot a halálbüntetés ellen, amint az ENSZ Közgyűlése jóváhagyja az indítványt ez év során"- mondta Irene Khan, az Amnesty International titkára. z a kijelentés tehát tovább megy az eddigi ajánlásokon: sürgeti az országokat, hogy

fokozatosan korlátozzák a halálbüntetés alkalmazását akként, hogy csökkentik a halállal sújtandó törvényi tényállások körét. Az Amnesty International 2008-as statisztikái szerint eddig 137 állam tiltotta be a halálbüntetést. Ugyanakkor tovább folytatódnak a halálbüntetés világszerte történő eltörlése felé tett lépések; mivel üdvözlendő a halálbüntetés teljes eltörlése Libériában, Mexikóban, a Fülöp-szigeteken és Moldovában az elmúlt évek során, valamint az, hogy a perui kongresszus elutasította a halálbüntetés terrorista cselekmények esetére való bevezetésére irányuló jogalkotási javaslatot. Argentína, Chile és Üzbegisztán 2008-ban helyezte hatályon kívül a halálbüntetést. 2007-ben 24 államban hajtottak végre halálbüntetést, 88%-át Kínában, Iránban, Pakisztánban, Szaúd-Arábiában, az Egyesült Államokban pedig egyedül mindösszesen 1252 embert végeztek ki. Közel 3350 embert ítélték halálra 51 országban. Több mint 20000 elítélt vár a kivégzésére világszerte.

Források:

- 1949. évi XX. törvény, az Alkotmány
- 23/1990. AB határozat a halálbüntetés eltörléséről
- 1878. évi V. törvénycikk, a magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről
- Tóth J. Zoltán: Halálbüntetés: Pro és kontra, ELTE Jogelméleti Szemle, 2003/2. sz.
- Büntetőjog Általános Rész, Szerk.: dr. Busch Béla, Budapest, HVG ORAC, 2006
- Magyar Jogtörténet, Szerk.: dr. Mezey Barna, Osiris Kiadó, Budapest, 2006
- Amnesty International hivatalos honlapja: <http://www.amnesty.org/>

A halálbüntetés ellen

Írta: Szabó András

A

büntetőjognak a laikusok által talán legérdekesebbnek tartott témája a halálbüntetés kérdésköre. Ebben a kérdésben, mint embernek, általában mindenkinek van saját, érvekkel alátámasztható véleménye. Ebben az esszében a büntetés ezen neme ellen felsorakoztatott személyes véleményeket, jogelméleti érveket mutatom be.

A

büntetéssel kapcsolatban elsőként felmerülő kérdés annak *jogossága*. A Rousseau²³ által megalkotott társadalmi szerződés elmélete szerint a társadalom tagjai az általános akaratnak vetik alá magukat, amely alávetéssel egyes természeti jogaikról lemondanak ugyan, de a megállapodás nem szülhet rabszolgaságot, nem foglalhatja magában a lemondást az emberi szabadságról, mert az ellent mond az emberi mivoltunknak, egyenlő az emberi jogokról való lemondással. Ezt a gondolatmenetet tekinthetjük Cesare Beccaria tanai kiindulópontjának. Beccaria műve „A bűnökről és a büntetésekről” a tizenhetedik század derekán egy új kriminológiai szemlélet alapjait fektette le. Az író a halálbüntetésnek, mint intézménynek a legitimitását kérdőjelezi meg. Szerinte senki nem ajánlotta fel a jogot másnak – így az államnak sem – arra, hogy őt saját életétől megfossza. A közjó, az általános akarat érdekében feláldozott szabadságjogok nem foglalhatják magukban az ember legerősebb jogát: az élethez való²⁴. A magyar jogalkotásban is ez tükröződik. A halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló

23/1990. (X. 31.) Alkotmánybírósági határozat kimondja: „Magyarországon az élethez és az emberi méltósághoz való jog ... minden embernek sérthetetlen, elidegeníthetetlen és veleszületett joga. A magyar államnak elsőrendű kötelessége, hogy ezeket tiszteletben tartsa és védelmezze. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a Btk.-nak a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései az élethez és emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásába ütköznek. Az élettől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések ugyanis az élethez és az emberi méltósághoz való alapvető jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg. Ezért megállapította alkotmányellenességüket, és megsemmisítette ezeket.”

K

övetkezőként tárgyalt kérdés a büntetés *anti-humánussága*. Ennek kapcsán nemcsak a büntetés végrehajtásának, hanem az ítélet kihirdetésétől annak végrehajtásáig eltelt időnek is nagy szerepe van. Ezalatt ugyanis a halálát, pontosabban a kivégzés időpontját váró rab állandó stressznek van kitéve, ami szellemi és fizikai leépülését okozza. Az Egyesült Államokból származó statisztika²⁵ szerint egy elítélt átlagosan negyven hónapot vár a kivégzésére, mialatt gyakorlatilag megőrül. A halálbüntetés elkerülhetetlenségének tudata az elítélteket sokszor indítja újabb bűnözésre, mivel az újbóli elkövetéssel csak nyerhetnek (esetleg sikerül megszökniük) vesztenivalójuk viszont nincsen – legfeljebb újra elítélik őket, a

23 Rousseau: Társadalmi szerződés, 1762

24 Beccaria: A bűnökről és büntetésekről, 1764

25 Death Row, U.S.A.

halálbüntetést azonban nyilván nem lehet többször végrehajtani. Szinte lényegtelen, milyen módon hajtanak végre egy kivégzést, az elítélt szenved, nagy fájdalomnak van kitéve. Már a guillotine is egy orvosok által megtervezett, szenvedést minimalizáló eszköz létrehozásának programjaként keletkezett, és bár azóta a büntetés végrehajtás valóban nagy fejlődésen ment keresztül, a kivégzés előtti rettegésre, és a szenvedésre mindmáig nem született megoldás.²⁶

Beccaria egy másik érvet is hoz a kegyetlennek és barbárnak tartott büntetés ellen, mégpedig annak *hatástalanságát*. Történelmi példákkal²⁷ támasztja alá azt a véleményét, miszerint egyrészt az igazán eltökélt bűnözőt ez a büntetési nem nem tartja vissza az elkövetéstől, másrészt a kívánt prevenció hatást nem a büntetés súlyossága, hanem annak elkerülhetetlensége váltja ki.²⁸

Albert Camus szerint egy nem eltökélt embert már kisebb hátránnyal való fenyegetés is elrettent, az eltökéltre viszont a legsúlyosabb sem hat a kívánt módon.²⁹ A hatástalanság okai azonban nemcsak az elkövető személyisége, hanem az elkövetés körülményei is lehetnek. A halálbüntetést ellenző abolicionisták argumentuma szerint sok esetben – például a hirtelen felindulásból, erős érzelmi-fizikai stressz vagy alkohol hatására elkövetett bűncselekmények esetében – a legsúlyosabb büntetésnek egyáltalán nincs visszatartó ereje, mivel ilyenkor a bűnelkövető nem mérlegel. Ennek értelmében helytelen volna az a

következtetés, hogy bizonyos súlyosabb bűncselekmények elkövetői megérdemlik még a legsúlyosabb büntetést is, mivel az akarat és a cselekedet közt nincs egyértelmű összefüggés. A halálbüntetés nem tudja elrettenteni továbbá az elmebeteg elkövetőket, akiknek tudata nem fogja át cselekedetük következményeit, és a terroristákat sem, akik pont ezen tettük által akarnak mártírrá válni.³⁰

A következő érv, mely a büntetési nem létjogosultságát tagadja az, hogy *visszaélésre* ad lehetőséget. Eszköz a különféle diktatúrák bíróságai kezében arra, hogy az állam által nemkívánatosnak tartott személyeket az államhatalmi legalitás köntösébe bújtatott módon tegyék el láb alól. Gondoljunk csak bele, ha ez az intézmény a XX. századi Magyarországon nem létezett volna, hány olyan ember – köztük értelmiségiek, írók, egyházi személyek és politikusok – maradtak volna életben, akiknek az államhatalom általi felelősségre vonása mai szemmel nézve nyilvánvalóan jogszerűtlen volt, és akiknek elhallgattatása az aktuális politikai hatalom érdeke volt. A visszaélés elkövetői oldalon is jelen van, igazságtalanságként. Nem mindegy ugyanis, hogy ugyanazért a cselekményéért az elkövetőt egy halálbüntetést elismerő, vagy azt tiltó államban vonják felelősségre. Ide tartozik még az a tény is, amelyet szintén az Egyesült Államokban felállított statisztikákból ismerhetünk, miszerint az esküdtszék színes bőrű elkövető esetén gyakrabban állapítja meg annak bűnösségét, mint fehér ember esetében, tehát a halálra ítéltetés elvi lehetősége faji hovatartozás alapján nem egyenlő.³¹

A halálbüntetés kiemelkedik a büntetési nemek közül, amit nemcsak súlyossága, hanem *visszafordíthatatlansága* is

26 Egy Nevada állambeli, 1921-es elképzelés szerint a gáz általi kivégzést éjjel, az elítélt tudtán kívül hajtották végre a cellájába vezetett gázzal, miközben az alszik. Ennek kivitelezése (t. i. hogy a gáz kizárólag az ő halálát okozza), lehetetlen volt.

27 A Római Birodalomban elkövetett politikai gyilkosságok, Elizabeth orosz cárné húsz éves uralkodása ideje alatti politikai indíttatású bűncselekmények

28 Beccaria 99. o.

29 Camus 24. o.

30 Tóth J.

31 Az Egyesült Államokban 1976 és 2002 között kivégzett 802 embernek 34.66%-a volt fekete bőrű, holott ez az etnikum az ország összlakosságának mindössze 20%-át adja.

indokol. Ennek a büntetésnek – eredménye szempontjából – nincsenek fokozatai,³² nincs mód az enyhítésére. Ez az egyetlen olyan büntetés, melyet, ha indokolatlanul, rossz döntés alapján³³ alkalmaznak, utólag nem tehetnek jóvá. A rossz döntésre – mivel a nyomozást, a bírósági eljárást végzők is emberek – akad példa, ez esetben azonban a „tolerált munkahelyi hibaszázalék” emberi életek felett dönt.

Talán az egyik legfontosabb következtetésre jutunk, ha a halálbüntetés célját vizsgáljuk. A büntetések céljai alapvetően a megelőzés (ennek velejárójaként az elkülönítés), a megjavítás, a jóvátétel és a megtorlás lehetnek. A vizsgált büntetési fajtánál megjavítási szándékról egyáltalán nem, jóvátételről csak átvitt értelemben beszélhetünk – hasznosabb lenne inkább az elégtétel kifejezést használni, mivel egy ember halála objektíve senkinek nem okoz örömet. A megelőzés és a megtorlás fogalmát ebben az összefüggésben összekapcsolhatjuk, mivel a preventív hatást az váltja ki, hogy az ember tudomást szerez az elkövető bűnhődéséről, esetleg saját szemével látva azt. De valóban így van-e ez? Arthur Koestler (Köszler Artúr) magyar származású társadalomkutató meggyőződése volt, hogy az egy adott évben végrehajtott kivégzések száma és a gyilkosságok számának közvetlenül ez utáni alakulása között nem áll fenn összefüggés.

Ezt a megállapítást támasztja alá az Amnesty International ENSZ Büntelőmegelőzési és Ellenőrzési

32 Ne feledjük, hogy a középkorban – hazánkban is – gyakran alkalmazott kínzás nem büntetési nem, hanem vallatási módszer volt!

33 A kérdéssel bővebben Pap András László foglalkozik. Az eljárási hibákra a texasi James Grigson példáját hozza, akinek szakvéleményei több száz esetben tették lehetővé a bíróságok számára halálbüntetés kiszabását. Az Amerikai Pszichiátriai Szövetség a vélemények kétharmadát megalapozatlannak, magát a „szakembert” pedig igazságügyi orvos szakértői munka végzésére alkalmatlannak találta.

Bizottságának 1988-ban készített jelentése is, mely szerint „nem kell tartani az egyes országokban attól, hogy hirtelen és komoly változás következne be a bűncselekmények arányában, ha csökken a halálbüntetés alkalmazása”. A speciális prevenció – azaz az elkövető „megjavítása” egyfelől megvalósul (ő már nem fog többet bűnözni), másfelől nem (nem látja be cselekedetének súlyát, ténylegesen nem változik meg). A generális preventív hatást, a társadalmi megelőzés eredményessége viszont már kétséges. Sokan vallják, hogy amíg az állam saját erőszakosságáról tesz bizonyosságot, abban sokan lelik *követendő példájukat*, egyesek azért, mert kiábrándulnak és elvesztik az államba, az igazságszolgáltatásba vetett hitüket, mások azért, mert maga az erőszak látványa buzdítja őket hasonló erőszakos viselkedésre.

Végeredményképp beláthatjuk, hogy a halállal való büntetés csak a társadalom kényelmes, közömbös válasza egy olyan problémára, amellyel még nem tud megbirkózni. Kényelmes azért, mert nem törekszik a probléma valódi okának felkutatására, közömbös pedig abban a vonatkozásban, hogy nem érdekli, hogy néha néha félrebillen Iustitia mérlege.

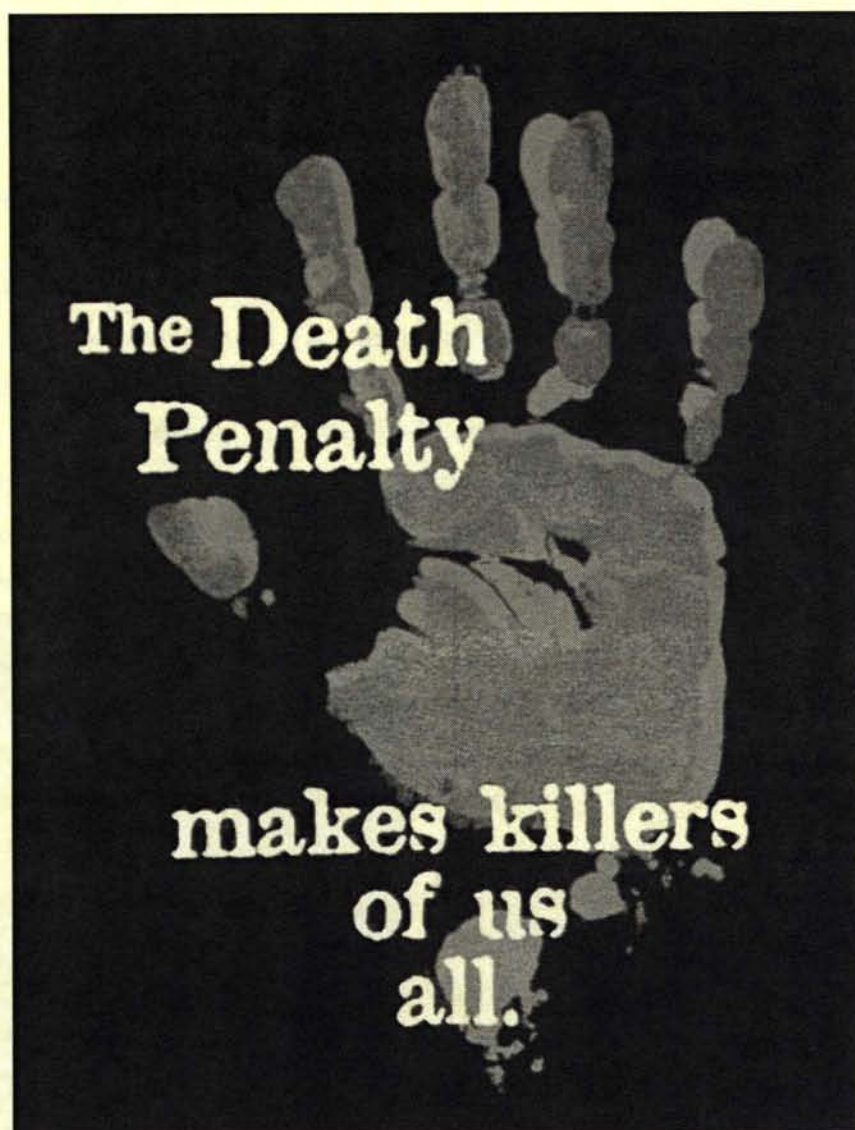
A halálbüntetés alternatívájára példaként az életfogytiglani börtönbüntetést hozom. Ez amellett, hogy felülvizsgálható, a társadalom számára is kedvezőbb. A büntetés lehetséges céljainak majdnem mindegyikét megvalósítja: megjavít, (az elítéltek megtanulnak szociális lényként viselkedni, mivel tudják, hogy társaik róluk alkotott képe meghatározza majd egész hátralévő életüket) elkülönít, végül a társadalom számára inkább szolgál elrettentő például, mint a halálbüntetés.

Felhasznált irodalom:

- Tóth J. Zoltán, Halálbüntetés: pro és kontra, In Jogelméleti szemle 2003/II.

- Cesare Beccaria, Büntett és a büntetés, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967
- 23/1990. Alkotmánybírósági határozat
- Hetek III. évf. 11. szám, 1999. márc. 20.
- Albert Camus, Gondolatok a halálbüntetésről In: A halálbüntetésről, Medvetánc Füzetek, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990, 7-74. o.
- Death Row U.S.A. (a quarterly report by the Criminal Justice projekt of the NAACP Legal Defense and Educational Found, Inc.) Fall, 2002, www.deathpenaltyinfo.org
- Amikor az állam öl... Halálbüntetés kontra emberi jogok (Amnesty International Public., 1989) In: A halálbüntetésről. Medvetánc Füzetek, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990, 95-218. o.
- Sebes Ágnes: Arthur Koestler és a halálbüntetés. In: A halálbüntetésről. Medvetánc Füzetek, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990, 75-94. o.

IMPRESSZUM

Szerkesztette: Szabó András

Címlapterv: Balogh Boglárka

Tördelés és korrektúra: Horváth Edit

Munkatársak: Andriska Zsófia, Bakonyi Veronika, Cserép Edit, Fülöp Anna, Horváth Edit, Joó Barbara, Koller Kármén Csenge, Pulinka Mihály, Szabó András, Vincze Nóra, Völler Viktória